

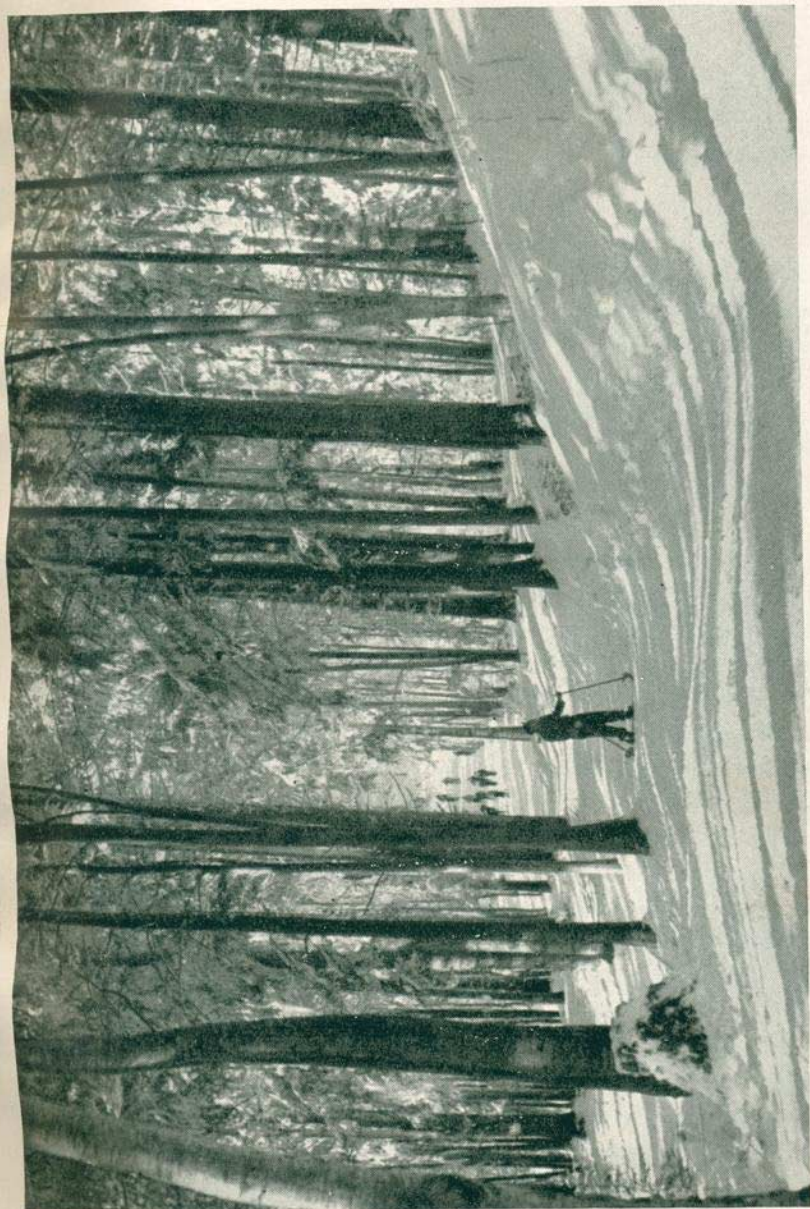
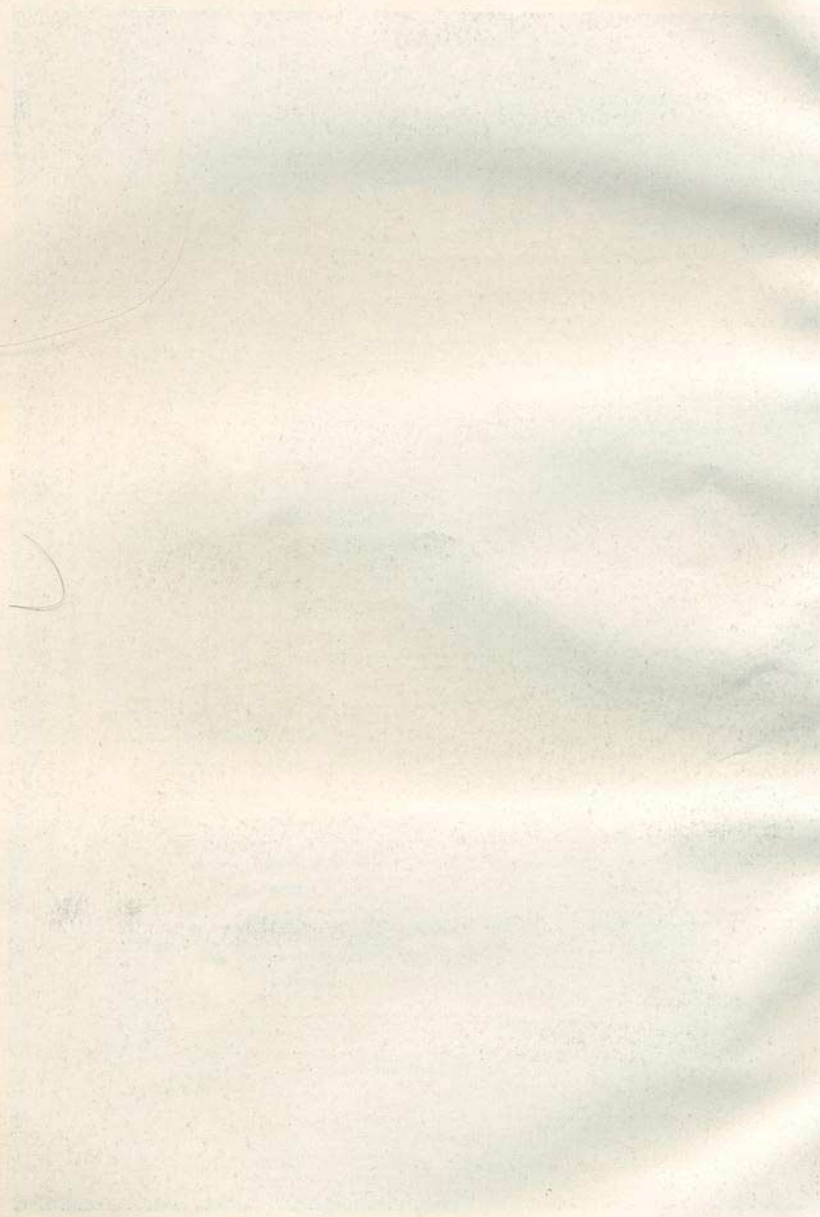

Foto: D. Frković

PO SNIJEGU KROZ ŠUMU NA MEDVEDNICI

100-100-100

✓

Naš šumski dan

Stjepan Vrdoljak (Split)

U subotu, 27. studenoga 1937., bio je krasan sunčan dan; svi smo držali da će i nedjelja takova osvanuti. Međutim u nedjelju ujutro, kad smo u ranu zoru izašli iz kuće i uputili se tamnim i praznim ulicama grada, rijetke, sitne kapljice, koje su iz naoblačenog neba tiho i nečujno rominjale, koso nošene umjerenim jugoistočnjakom, pomutiše nam u dobroj mjeri naše prazničko raspoloženje. Ali brzo stali smo se tješiti nadom, da će to tiho rominjanje prestati i dozvoliti nam, da, makar uz tmurno nebo, proslavimo naš planinarski blagdan, šumski dan, na našem najbližem i intimnom zncu i prijatelju, golom i sivom Mosoru.

Ali još prije nego li smo prispjeli autobusom do Srinjina, odakle je započinjalo naše penjanje, rijetko rominjanje kiše prešlo je u gušće, a tih jugoistočnjak prelazio je u sve jači sjeveroistočnjak. Po koja pahuljica snijega među sitnom monotonom kišom dala je naslućivati, da ćemo pod tmastim oblakom, koji je bio ovio dijelove Mosora i svojom se tamnom bojom nekako prijeteći isticao nad ostalim oblačnim nebom, naići u najgorem slučaju na susnežicu, a moglo bi se desiti i to, dok do njega dopremo, da se razide i slije sa svjetlijim oblacima, koji su bili prekrili ostali horizont. Još uvijek smo se nadali, da će se vrijeme u pretpodnevnu poboljšati. Tom našom čvrstom vjerom i vrućom željom htjeli smo utjecati i na oblačno i kišovito nebo, ne bi li se razvedrilo i pustilo nas na miru, dok izvedemo pretpodnevni obred sađenja, a poslije toga bilo što bilo ...

Pa kad smo se napokon u Srinjinama iskricali, a dobar dio izletnika, razočaran i kiseo, u nedoumici neko vrijeme stajao i konačno se povratio natrag, manji nas se je dio, ne gubeći nadu, odlučnim korakom zaputio prema visinama, zastrtim onim tmastim oblakom.

Bilo je u tom našem prodiranju kroz vjetar i kišu, u kojoj su se miješale sve gušće pahuljice snijega, dosta vedrog raspoloženja i rješenosti, da prkosimo i jačem nevremenu i da se, ne sustavši, kao pobjednici probijemo do našeg doma, gdje nas u ugrijanim i ugodnim prostorijama čeka veselo pucketanje vatre u pećima.

Na prostoru kod crkvice Sv. Luke ispod Gornjeg Sitnog kiša se pretvorila u gust sitan snijeg, kojega nam je i te kako već jak sjeveroistočnjak stao zasipati za vrat, u oči, u usta i u svaku luknjicu odijela, koja nije bila dobro zatvorena.

U Gornjem Sitnom, gdje je vjetar prelazio u oštro zavijanje i bijes, trebalo je odvađnuti našu snagu i odlučnost sa snagom nevremena, koje je sve žešće prijetilo. I dok su nekoji držali, da je pametnije skloniti se u seljačke kuće, ostali su se ne hajući i ne misleći na opasnosti, u podvojenom prkosu protiv nevremena, koje usprkos našim tihim molbama kao da se rješilo, da nam svakako omete današnji dan, stali dalje penjati i hvatati greda iznad Gornjeg Sitnog, gdje nas je preko svačijeg očekivanja čekao najteži dio napora, jer se je vrijeme u toku našeg penjanja pretvorilo u sam pakao. Uspinjući se na grede našu unutrašnjost nijesu više zaokupljale misli, hoćemo li ili ne ćemo li izvršiti program šumskog dana, nego nam je svaki nerv zaokupila rješenost, da se omjerimo s orkanom, da ga nadvladamo i da prispijemo do našeg cilja. Bit će nam to barem zadovoljština, naša pobjeda nad nevremenom, koje nam eto ne će da dozvoli, da izvršimo glavni dio našeg programa.

Uistinu bila je to borba, uza svu našu rješenost, vrlo teška i naporna, borba između fizički slabog i sitnog čovjeka, prožeta čvrstom voljom da se probije i pobijedi, i razbješnjelog elementa, koji se kao gorostas na nj okomio.

Stisnutih zubi, očiju napola zatvorenih, naprijed pognuti, probijali smo se korak po korak. Bijesni vihor, zasipajući nam gustim snijegom oči, usta, nos i vrat, kao da nastojao, da nas svakako zaustavi i da nas sa grede, koju smo već prošli, natrag odbaci. Naše polagano ali ustrajno probijanje kao da ga ispunjaše još jačom srdžbom i prijetnjom. I kad ne mogaše da nas silom zaustavi, izgledaše nam kao da je promijenio način borbe, jer bi vihor za hip ponešto popustio, da u tom popuštanju prikupi što silniju snagu i iznenada kao iz busije silnim naletom i sablasnim zavijanjem na nas nasrne i da nas slomi. U takvim bismo časovima često za trenutak morali da se ustavimo i okrenemo vjetru leđa, da dođemo do daha. I onda bismo odahnuvši i napunivši pluća zrakom krenuli polako naprijed, čekajući novi nalet i pripravlajući se, da ga što spremnije dočekamo.

Svi ovi naleti bijahu uzaludni i bez uspjeha. Iako se radi silne pušavice ni dva metra uokolo ne mogaše raspoznati okoline, trag oputine, koja se još raspoznavao ispod snijega, ispunjaše nas mirnoćom i sigurnošću, da se nalazimo na pravom putu i da ćemo se domoći doma.

I tako u trenutačnom zastajkivanju i u prodiranju prodosmo i raskršće, odakle je u normalnom vremenu još samo 20 minuta do doma. Pa kad se malo podalje naša grupa tu odvojila i pošla naprijed probijajući se gornjim putem, podoh sâm samcat donjim, što je bilo opasno, a moglo je biti i sudbonosno.

Izgledalo mi je tada, da svi zlodusi, utjelovljeni u današnjem nevremenu i izbezumljeni, svakako traže kakovu žrtvu. Promičući se ovako sâm i s teškom mukom naprijed, kao da sam morao da budem zgodna žrtva. Jer na tom mjestu vjetar duvaše snagom od preko sto kilometara, a gusti sitni snijeg, poput sitnih iglica, zabadaše se u lice, zasipavajući ga hrpimice i ne dajući mi da dođem do pravog daha. Zlodusi pakleno zavijahu, jer eto im tu jednoga, koji je sâm i s kojim će lakše obračunati.

Svako malo vremena moradoh stati i rupcem brisati usta, oči i lice, da dođem do zaključka, gdje se nalazim. Bijaše to vrhunac borbe. Izgledaše mi, da nije daleko čas, kad ću morati napeti krajnje sile, da svladam ostatak puta. Treba uprijeti sve snage, jer sam se nalazio sâm samcat u snježnoj mećavi, prepušten sam sebi, iako u blizini ljudi i doma, ali ipak od njih još tako daleko. Još uvijek sigurni obrisi oputine i hladan razbor ispunjahu me nadom i vođahu pravoj meti.

Ali onda najedamput nehотиčno zastranjenje s oputine. Neugodan je to čas, kad ne znaš, da li ćeš naprijed, desno ili lijevo. Grdan osjećaj osamljenosti i bespomoći. Duboko u potsvijesti na tren pojavljivanje sjenke divljeg očaja, koji silom zatamljuješ, e da se ne razbukti, provali i zavlada razumom. Pušavica jednako jako zasipa, upravo kao da je pobjesnila, a vjetar urnebesom divlje oko tebe fijuče, siguran pobjede. I dok od njegova bijesa i snijega rupcem zaštićujem oči i usta, da dođem do dubljeg udisaja, te na časak spuštam prozeblu ruku u džep da je malo ugrijem, silan zamah vjetra otkida mi s usta rubac i nosi ga sobom, kao da me želi lišiti i ove zadnje obrane i ubrzati pobjedu.

Sve to na sreću traje samo čas, a onda opet pobjeđuje hladan razum, a siguran instinkt vodi izmoreno tijelo pravom smjeru.

Pa da! Evo i klanca, gdje je na strmoj litici uklesano ime našeg prijatelja i druga, omladinca Dygwëa, koji je daleko od našeg mora i neba, pod kojim je uzrastao, jednog tmurnog zimskog jutra tragično završio svoj mladenački život u Danskoj, zemlji svojih otaca.

Još malo pa eto i poznate vrbe, ispod koje pod smrznutom korom žubori maleni, hitri potočić. Još dva skoka preko obrađenog polja, i već sam na stazi, koja te za nekoliko minuta vodi u dom.

A u domu pucketanje vatre u pećima, iz kojih se raskošna toplina svuda naokolo širi i prodire u tijelo.

Za čas zaboravljaš sve pretrpljeno. Predaješ se uživanju odmora i topline, a topao čaj povećaje osjećaj blaženstva.

A poslije, odmoren i prepun unutrašnjeg zadovoljstva, jer ti je uspjelo, iako teškom mukom, svladati razbješnjeli elemenat i doprijeti do cilja, prilaziš pun naslade prozoru i promatraš bijes, koji nemoćan još vani tutnji i očajničkim naletima trese oknima kuće, hoteći ih srušiti.

Svako malo vremena pojavljuju se na vratima više manje iznemogla i utruđena lica, zasuta snijegom i injem. Ali uza sav umor i iscrpljenost na svakom licu nakon kratkog vremena zapažaš zadovoljstvo, što je odolio elementu i kroza nj se probio.

Konačno su svi u domu, koji čitav ozvanja veselim čeretanjem i pričanjem, jer se proživjelo i svladalo uistinu nešto teško i nesvakidanje.

A vani u divljim bijelim zavitlajima još uvijek fijuče i fijuče vjetar, dok konačno ne popušta, a mećava prestaje.

Nekako iznemogla i pobjeđena izgleda snježna dolina ispod i oko nas, dok dom ozvanja sve jačim veseljem i pjesmom.

I sada u prilično smirenoj prirodi moglo se izvršiti simboličko sađenje bora, čime je u glavnom izvršen program ovogodišnjeg šumskog dana.

Puno pobjedničkog zadovoljstva i unutrašnjeg smirenja bilo je naše spuštanje niz strmine Mosora.

Kasno u jesen na Risnjaku i Snježniku

Vladimir Marion (Karlovac)

Posljednjeg tjedna ogledavali bismo svakog dana barometar.

Popravlja se, raste.

No jesenska monotona kiša cijedila je već danima.

U srijedu po prvi puta nakon duljeg vremena ugledasmo zvjezdanu noć, no slijedećeg jutra prolomi se nebo. U večer nas opet mame zvijezde, i mi se odlučismo.

Poći ćemo, makar je nestalno i hladno.

Poći ćemo, jer tamo negdje daleko vani ne će biti ružno. Pa neka bude i oblačno, neka brije i urla vjetar, neka pada malo kiša, neka bude hladno i oporo, ništa zato. Ta bit ćemo opet slobodni, neskućeni: ogromne su šume naše, brda, vjetrovi, sunce, zvijezde, magle i kiše, vedro nebo i oblaci. Lutat ćemo, kud zaželimo.

I mi gledamo već sebe u šumama: radosni smo, zadovoljni. Prolazimo klancima, uspinjemo se obroncima, prelazimo sedla, obilazimo vrtače i ponikve. Tu i tamo sa čistine ili negdje kroz golo granje

gledamo stijene vrhunaca, još visoko nad nama. Šuma ne pjeva više kao u proljeću i ljetu, ne čujemo cvrkut ptica, lišće je već popadalo i samo su još grabova i hrastova stabla ukrašena sa malo požutjela, uvela lišća. No ipak je lijepo. Priroda nije nikad sumorna, beznadna. Samo su oči ljudi, koji je promatraju, kadikad umorne, bez sjaja.

Ta kako bi sad u toj šumi bilo sumorno, kad u njoj prisluškujemo ritam i dah života: na drveću bez lišća, naoko mrtvom, nabujali su već pupovi, iz humusa i truleža niče nov život, a noć je obećanje novog dana.

I mi smo doista pošli.

U subotu je ujutro po dva tri puta provirilo sunce kroz oblake, koji se prestizavahu nebom, barometar je naglo porastao, ali kad

Foto: Dr. I. Horvat

Gorski Kotar: u Suhoj Rečini kod Mrzle Vodice

(sprijeda — mnogi cvjetovi mrazovca)

poslije podne pođosmo, nabraše se oblaci i kiša se izli kao i kabla.

Kratkotrajna kiša. Pred Ogulinom smo gledali malo rume- nila među oblacima, a onda se nabrzo smrkne. Kratki su već dani.

U tričetvrt šest, kad smo u Lokvama sjeli u kola, bila je već crna noć. Hladno je bilo, i makar dobro opremljeni, drhtali smo: još nenaviknuti na ovako ostru zimu. Ledena je kiša sipila, a u svijetlu reflektora nekog auta vidjesmo tek koliko pada.

I konačno stigismo nakon sat i po vožnje (za koje smo već požalili što smo pošli) u Mrzlu Vodicu. A kad smo se ugrijali

i osušili, pošli smo dalje. Ljubezan i okretan vodič sa Schlosserova doma dočeka nas je u Mrzloj Vodici i poveo Suhom Rječinom. Kiša je prestala, oblaci su jurili kao pomamni nebom, a kadikad je, na našu veliku radost, iza kakova oblaka zasvijetlio mjesec.

Vodič nam je pričao o svom životu, o kojekakovim dogodovštinama, pa i o nedavnim lutanjima grupe zagrebačkih planinara (Grubanović i drugovi) i o Novaku, koji je, umjesto da fotografira, postao odjednom — u zao čas — vođa.

Put je doduše dobro markiran i mi smo namjeravali sami do Schlosserova doma, ali sad smo vidjeli, kako ga je lako izgubiti i zalutati u ovakovoj noći. Bili smo zahvalni vodiču.

A kad smo ušli u šumu, postade crno kao u rogu. Mjesecu ni traga. Klanac je mračan. Vjetar zavija i cvili. Davi našu baktlju, no ona se ogorčeno brani, plamsa, bukt, pritajuje se, lovi kisik, da opet lizne plamenom.

Kod Medvjedih Vrata iznenadi je i uguši nagao udar vjetra, ona tinja, no za čas opet plane.

Ušli smo u neprozirnu maglu, koju bura tjera i komeša. Prolazimo vrlo ugodnom Zdanovskyjevom stazom, i načas nam bude žao za onom starom, za onim veranjem po Malom Risnjaku. No tom novom pristup je znatno olakšan.

I evo nas već u Schlosserovom domu. Jedini smo posjetnici.

Kad legosmo, još smo dugo slušali zavijanje i urlanje vjetra.

Sutradan smo ustali kasno: ta kamo da se žurimo, kad bura ne jenjava, kad se magle natjeravaju oko kuće, dok barometar uporno raste. O kako će lijepi dani doći!

Na vrh Risnjaka nismo pošli, ali tek što odosmo spram Platka, magla se pod nama razrijedi i mi ugledasmo šume i vrhove i nešto od surih stijena Risnjaka. I što smo dalje bili, sve više nam se razotkriva Risnjak.

Još je vjetar moćan, oblaci nekud jure, no gle eno ondje: malo plava neba!

A evo i Risnjak je sad izronio iz magle, gord, sur.

I tko da se sad ne raduje tom danu, tom slobodnom danu, tim šumama, tim vrhovima oko nas, i vjetru i maglama i oblacima i suncu, koža već osjećamo i znamo da će sad negdje probiti oblake i zasjati.

Toj igri prirode, životu i dah u njenom.

Čovjek tu katkad postaje i objestan: gle sjeo sam u gomile lišća, što ih stvaraju zapusi. I evo: još samo malo i glava bi bila prekrita lišćem.

Sve ljepše biva. Sunce iskušava svoju snagu i baca snopove svjetlih zraka sad ovamo sad onamo. Osvjetli i zažari za čas stijene Risnjaka ili Snježnika ili šuma blizih i dalekih ili oblake ili daleke bregove.

I tako smo stigli do novog doma na Platku. Razgledasmo ga, no nismo se odmah snašli nakon naših vjetrova, magla, šuma, stijena i skromnog no simpatičnog Schlosserova doma, u tom sjajno uređenom novom domu. Kao da smo odavno otišli iz dima grada, kao da smo se već srasli sa vjetrovima, maglama, šumama i stijenama našim. I učini nam se, kao da nas nedjeljni izletnici, većinom kraj svojih kupica vina ili karata, znatiželjno pogledavaju.

Brzo smo se digli od stola te podosmo na Snježnik. Za sat smo bili na vrhu. Tu i tamo leži snijeg.

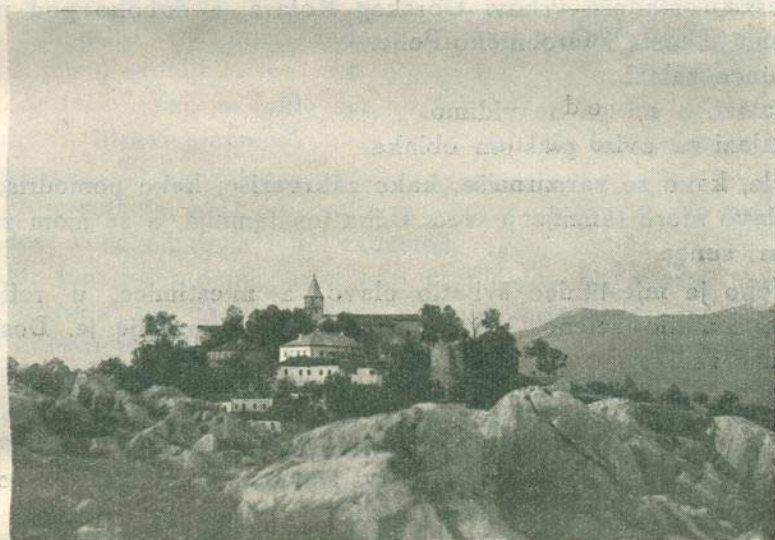

Foto: Dr. H. Emili

Grobnik grad

More pod nama ljeska u suncu, naša hrvatska Učka nad njime tamno je plava, Risnjak se je ustremio u vis tu sasma blizu nas, kao na dohvat ruke, litice i stijene Snježnika pod nama su kao i ogromne, nepregledne šume. I susjedni bregovi leže pod nama, no ne vidimo daleko: konture onog drugog Snježnika preko granice rasplinjuju se u oblacima i maglama.

Sunce je, no oblaci i magle gone se još uvijek nebom, a bura udara divlje.

Sa samog vrha otjerala nas je bura za čas, makar smo bili vrlo toplo obučeni. Sklonusmo se par koraka pod vrhom, u zaštitu razbijenih stijena. Sjedimo i gledamo duboko pod nama dom na Platku,

dim iz njegovih dimnjaka, more što bliješti — jer je sunce pred nama i naginje već zapadu, Učku i otoke.

Doista taj novi dom na Platku krasno je uređen i idealno smješten. Središnji položaj: i Obruč je blizu i toliko još drugih vrhova. Slobodna tumanjanja na sve strane. Odlučismo da se prvom prilikom utaborimo u tom domu i obiđemo čitav taj krasan kraj.

Uvijek je težak rastanak s vrhuncem, s onim daljinama, nebom, zrakom, pogledima, slikama. A kad odlazimo, htjeli bismo to sve ponijeti u duši.

Za čas se vratismo do doma. Duskora je pošao naš autobus, s kojim je dom ugodno, brzo i jeftino vezan sa Sušakom.

Duskora smo projurili visoravan i cesta se počne spuštati.

Evo opet pred nama mora i otoka i Učke, a iza nas, te s lijeva i s desna, ostadoše vrhovi Gorskog Kotara, a duboko pod nama lujzinska je cesta i Grobničko Polje.

Sunce zalazi.

Zalazi, a mi ga ne vidimo.

Zalazi za ovim plaštom oblaka.

Gle, kako se zarumeniše, kako zakrvariše, kako pomodriše.

Plavo more tamnije je već, Učka još tamnija, a za njom zalazi i krvavi sunce.

Nebo je mjestimice svijetlo plavo, a mjestimice, u refleksu oblaka, svijetlo zeleno. Otraga, iza nas, sve tamnije je. Duskora će sunce zaći.

No ne, ne, još ne!

Ta ovaj plašt pred nama sve žarči je, sve krvaviji, sve svjetliji!

O koliko li danas prolijeva krvi sunce, koliko plamena gori u njem, koliko li vatre razdaje ovoj slici.

A sad se je taj plašt, koji pokriva čitav zapad i gotovo pola neba, navorao u tisuće malih oblačića.

I svi plamte i izgaraju, sve jače, sve žarče.

Zadivljeni promatramo tu sliku. Toliko vidjesmo već sjajnih zalaza sunca, ali koji bijaše poput ovog: ta ova vatra, ovo rumenilo, ova krv i sve to uzbuđeno zbivanje pred nama postaje sve intenzivnije, sve vatrenije, sve rumenije, sve krvavije.

Šofer goni bezobzirno autobus, okreće cestom sad ovamo sad onamo, a mi se impresionirani okrećemo neprestano tom zalazu, toj vatri, toj krvi.

A onda se plašt pocijepa, počne razilaziti. Plamte još oblaci, no mnogima ponestaje snage i postaju ljubičasti, pa svijetlo plavi, pa tamno plavi, i sve tamniji.

Sve naglo tamni. Na očigled nestaje vatre i krvi. Još tinja tu i tamo, no trne brzo. Svu snagu, svu vatru, svu krv svoju dalo je sunce, a sad, kad ga već dugo nema, gasne sve neobično brzo.

Tako je sve pusto odjednom.

More je nestalo, stopilo se s noćnim maglama, vrhovi Učke i Gorskog Kotara strše ledeno, beživo, turobno u noć, nebo je sivo i sumorno, a nekoliko još oblaka luta po njem: bez boje, bez vatre, bez sjaja i ljepote, uplašeni, beznadni, kao da osjećaju besmislenost i tugu, kao da traže kud da se sakriju, kud da nestanu.

A autobus nas nosi brzo u Grobničko Polje.

Baš tako je hladno, ledeno i tužno i bez smisla u duši čovječjoj, kad utrne plamen, koji gori u njoj. Kad utrne plamen, koji neka u njoj plamti i bukti: plamen spoznaje i vjere u smisao života.

Kao krič odjeknu u duši riječi Panait Istratijeve (iz Kyre Kyraline): »Svijet je lijep? Nikako, to je laž. Sva ljepota dolazi iz našeg srca, dok je to srce puno radosti. A kad radost nestane, ostaje zemlja pusto groblje...«

Zar tako? Zar je dakle sve to tek naš san, zar tu plamti tek slabunjavi, titravi plamećak naš, zar dršće tek kratkotrajna radost našeg srca?

To je sumnja, koja oduzima svu ljepotu i utjehu. No ipak naša je radost veća i bolnija i bol radosnija.

Jer kao još moćniji krič, kao grmljavina odgovara i nadopunjuje priroda: da, da, ima tu još nešto u meni, ima još nešta više osim radosti vašeg srca!

I doista: nije to tek ljepota, koja je samo odraz našeg gledanja, našeg raspoloženja, našeg shvaćanja, i nisu te planine, ti oblaci, vjetrovi, sunce i zvijezde, ta priroda, tek poredbe naše, poredbe naših nastojanja, naših htijenja, i nije to sve tek melem na naše rane i lijek bolima, i utočište i mir nemiru i borbi i nestajanju našem, ili opijum, ili bijeg iz stvarnosti u iluzije, u sanje, u ništa, ne, ne — ima tu još nešto!

Plamti i bukti tu neugasivim plamenom vatra života, prisluškujemo dah i ritam života, osjećamo vjeru i smisao života.

Naš autobus nosi nas kroz noć sve bliže Sušaku.

Tamo ćemo još malo prošetati uz more, prisluškivat ćemo igri i pjesmi valova.

A kad se naš vlak bude uspeo do Plasa, gledat ćemo u mjesecini vrhove Gorskog Kotara i duboko pod nama tamno noćno more, u kom se mjesec kupa, i otoke, po kojima se igra i trči.

Markiranim planinarskim putevima i stazama kroz Samoborsko Gorje

Walter Flašar (Samobor)

(Svršetak)

Stražnik (332 m).

Ovaj mali brijeg uzdiše se odmah nad Samoborom, iza Trga Kralja Tomislava, odakle vodi kolni put na vrh i dalje u selo Vrhovčak. Istočni je obronak donekle uređen kao perivoj, dočim se na prostranom platou redaju veliki vinogradi, koji su uslijed svog povoljnog položaja poznati svojom dobrom vrstom grožđa.

Lijep se pogled pruža sa platoa Stražnika na cijelu savsku dolinu sa Medvednicom i Zagrebom i na jedan dio Hrvatskog Zagorja. Osobito je krasan pogled prema jugu na sklop samoborskih gora, među kojima se ističe Črnc, Oštrc i Tepec, na čijem se zapadnom obronku uzdižu razvaline slikovitog starog Samoborskog grada. Osobito je krasan taj predio jeseni, kada se šuma prelijeva u svim nijansama rumenila.

Radi njegovog lijepog položaja i dalekih vidika posjećuju ga samoborski građani kao i zagrepčani u velikom broju, osobito otkada su izgrađene dvije gostionice.

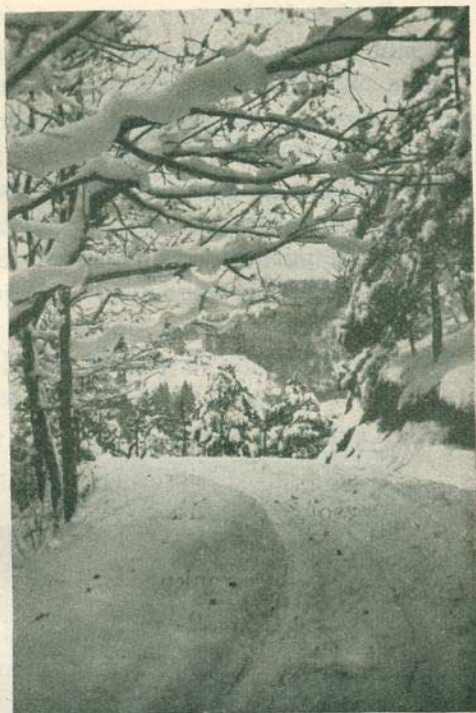
Stojdraga (520 m).

Leži zapadno od Samobora, u sklopu »Uskočkih Gora« (Žumberačkog Gorja), na putu, koji veže Samobor sa Žumberkom. Planinari ubrajaju Stojdragu još u Samoborsko Gorje, jer je ishodna točka k tome izletištu Samobor, a spada i u radno područje podružnice Japetić iz Samobora, koja vodi brigu oko markacija toga predjela.

Unazad kojih 8 godina, dok je još u župnom dvoru bila gostiona, koja je pružala pristojnu opskrbu, slovila je Stojdraga kao dobro posjećivano izletište, osobito za autoturiste, a i planinari su je u mnogo većem broju posjećivali nego danas. Šteta da se od tamošnjih stanovnika nije našao netko poduzetnog duha i izgradio gostionu i konačište te se tako koristio tadanjim posjetom turista i planinara. Ovako je Stojdraga, kraj svih svojih prirodnih krasota, pala gotovo u zaborav. Loša cesta pridonijela je mnogo tome, da su autoturisti izostali. U prošloj godini popravljena je temeljito cesta od Bregane do Gabrovice, tako da će se autoturisti u slijedećoj sezoni moći opet njome služiti i bez ikakvih smetnja uživati u vožnji tim lijepim krajem.

Foto: J. Flašar

Stražnik u zimskom ruhu

Od Samobora na Stojdragu vode dva puta:

I. Samobor—Gornji Kraj—Ludvić—Rešetari—

Grdanjci—Gabrovica—Stojdraga; 3½ sata hoda.

Ovo je kraći put i vodi iz Samobora glavnom cestom u Gornji Kraj, gdje kod prvog mosta odvaja desno kolni put u Ludvić. Put kroz Ludvić vrlo je ugodan i lijep, vodi stalno šumom i lijevom obalom potocića Ludvića, po kojem je i cijeli kraj dobio ime. Ovaj put je osobito ugodan ljeti radi svog hlada. Kojih dvadeset časaka od mosta odvaja desno staza u šumu, koja na svom daljnjem putu siječe krasnu uvalu, punu livada, uspinje se zatim kroz borovu šumu, da dostigne svoju najvišu točku, sa koje se pruža lijepi pogled u dolinu Breganice i na sklop gorskih kosa, obraslih šumom. Oдавде se staza stalno spušta, prolazi selo Rešetari, sve do korita potocića Breganice. Tu je negda bila tvornica stakla, koju je narod zvao »Nova Glažuta«. Jedan put vodi lijevo, stalno obalom Breganice do Vilinskih Jama, a desni put vodi kroz selo Grdanjci na glavnu cestu, koja prolazi romantičnom kotlinom i vodi do Gabrovice (gostione Severović).

Od Gabrovice vode na Stojdragu tri puta, svaki po 1 sat hoda.

Prvi vodi glavnom cestom, koja se u velikim serpentinama uzdiže strmim obronkom, šumom obrasle gorske kose. Krasan je pogled s te ceste na duboko smještenu široku kotlinu Stare Glažute (Osredka), gdje je nekad bila spomenuta tvornica stakla.

Drugi put vodi od Gabrovice lijevo kroz kotlinu Stare Glažute (Osredka), zaokreće kod prvog velikog mosta desno i uspinje se šumom kroz Grandovicu do glavne ceste nedaleko Stojdrage.

Treći put vodi od Gabrovice desno uz gostionu Severovića stalnim usponom kroz G a j. Na jednom mjestu, gdje staza izlazi iz šume, pruža se krasan pogled na romantični Žumberak. Put vodi u selo Stojdragu povrh glavne ceste, na koju se kasnije spušta.

II. Samobor—Lug—Bregana—Grdanjci—Gabrovica Stojdraga; 4 sata hoda.

Ovaj put vodi glavnom državnom cestom, zaokreće kod Bregane desno i vodi kroz romantičnu uvalu. Planinari se tim putem manje služe, jer je dulji nego put kroz Ludvič.

Stojdraga je vezana markiranim putem sa Sv. Duhom, a time i sa Japetićem i Lipovačkim domom. (Stojdraga—Kravljak—Sv. Duh 2½ sata, Samobor 5½ sati. Stojdraga—Kravljak Sv. Duh Lipovački dom—Samobor 7½ sati).

Nedaleko Stojdrage odvaja sa glavnog puta uski kolni put lijevo, spušta se stalno uz rezervoare vodovoda Stojdrage, prolazi bujne šume, kakove se rijetko nalaze u Samoborskom Gorju, siječe jarugu i uspinje se do sela K r a v l j a k a. Oдавde se pruža lijep pogled na okolne gore, obrasle sve šumom, pretežno bukovom. Kraj je vrlo romantičan i znatno se razlikuje od Samoborskog Gorja, od kojeg je ljepši. Najviši brijeđ okolice Kravljaka je Stipkov (754 m).

Staza se od Kravljaka spušta gustom visokom šumom, u kojoj imade bukava i 20 do 25 m visokih, sve do korita Bregane. Lijeva staza, koja je prohodna samo za niskog vodostaja Bregane, vodi u O s r e d e k. Desna prolazi uskom kotlinom, koja se odjednom raširuje u krasnu dolinu, u kojoj leži Koletićev Mlin (Kranjski mlin). Krasna je to kotlina, koju s jedne strane zatvaraju silno strmi obronci obrasli gorskom travom, a s druge strane obronci gorske kose, obrasli šumom. Čovjek se pita, kako li seljani kose te silne strmine. Mlinar mi je dao odgovor. Vežu se konopcima, a na noge stavljaju nešto slično derezama. Na podnožju sjevernog obronka, gdje gotovo nikad ne dolazi sunce, može se i u kolovozu naći pod lišćem snijega.

Iz ove lijepe doline vodi put duž obale Bregane, koja nedaleko izvire, i okreće lijevo, gdje počinje strmi uspon na Noršić selo. S ovog strmog puta pruža se lijep pogled na divlje okolne gore,

obrasle sve gustom šumom. U pozadini tih gora vide se tamo daleko Slovenačke Alpe. Od Noršić sela vodi put na Sveti Duh. Sveti Duh se sastoji iz župne crkve, gdje se svake godine održaje duhovsko proštenje, iz župnog dvora i pučke škole, koju pohađaju djeca svih okolnih sela. Visoravan, na kojoj leži Sv. Duh, puna je prostranih livada, koje su u lipnju posute hiljadama vladisavki, a zimi predstavljaju idealne skijaške terene, kojih se rijetko koji skijaš takne. Uzrok leži u tome, što je dulji boravak uslijed pomanjkanja mogućnosti noćenja i opskrbe nemoguć.

Prekrasan je pogled sa Sv. Duha na daleku Savsku dolinu i Hrvatsko Zagorje, na gotovo cijelo Žumberačko Gorje.

Seoska kuća u Žumberku

Foto: J. Flašar

Od okolnih gora ističu se dominantni vrhovi toga kraja: Stipkov (754 m), Špica (615 m), Plješivica (730 m), Veliki Lomnik (747 m), Mali Lomnik (512 m) i Japetić (871 m).

Spomenuti mi je još, da od Osredka vodi markirani put na Sv. Duh kroz Dobri Potok (1 ¼ sata), koji je kraći, no ne pruža one lijepe vidike, koji se redaju na putu od Stojdrage preko Kravljak sela na Sv. Duh.

Od Sv. Duha vodi kolni put stalno grebenom sa malim usponima, preko sela Jarušje i Dragonoš na Japetić, a odovud u Lipovački dom. Dragonoš je najviše smješteno selo toga kraja. Leži u visini od 747 m i pruža jedinstven pogled na cijelo Žumberačko Gorje, na prostranu visoravan Sv. Duha, na japetićske livade i Jaskansku nizinu.

Drugi put se od Sv. Duha postepeno spušta, odvaja desno neda-

leko sela Solincer strmom stazom u Tušine, a odovud u dolinu Breganice. Kolni put vodi dolinom Breganice do Vilinskih Jama. To je omanja špilja, u kojoj imade još nešto malo siga. Po tragovima sudeći morala je ta špilja imati nekada krasnih primjeraka siga, koje su odnešene, a djelomično i uništene. Koliko sam se mogao uvjeriti, mora da iza te špilje leži još jedna dublje smještena špilja, do koje bi se morao ulaz kopati. Moguće se varam, ali nije isključeno, da bi se došlo do dobrih rezultata i iznenađenja. Od Vilinskih Jama vodi kolni put stalno obalom Bregane do sela Grdanjci, a odovud preko sela Rešetari u Ludvič i Samobor. Imade jedna kratica preko Zakopanca, koja je u samom Zakopancu silno strma i ljeti kraj žege neugodna. Vodi u Ludvič preko Vratnika.

Time sam opisao i put u obratnom smjeru do Vilinskih Jama i na Sv. Duh.

Put od Samobora na Vratnik—Zakopanec do Vilinskih Jama traje $1\frac{3}{4}$ sata, a na Japetić istim putem 3 sata.

Rijetko koji planinar zaluta putem od Stojdrage preko Kravljak sela na Sv. Duh, i ako je taj kraj pun prirodnih ljepota. Ovaj izlet može se znatno olakšati, ako se noći kod Severovića u Gabrovici ili, što je udobnije, u šumarskoj kući u Osredku. Noći li se u Osredku, omogućen je pravovremeni dolazak na vlak, a da se ne ubrzava hodanje i ne skraćuju odmori. U vrijeme duhovskih ili uskrasnih blagdana krasna je to tura, za koju ne treba mnogo novaca.

Grad Mokrice.

Leži u Sloveniji nedaleko Bregane. Ishodna točka za uspon do toga grada je Samobor. To je jedini dobro ušćuvani stari grad uže okolice Samobora. Sagrađen je u sadanjem obliku u XVI. stoljeću, na starim temeljima. Bio je u posjedu obitelji Gregorijanca (seljačka buna), zatim je kroz stoljeća bio u posjedu grofova Auersperga; ženinom njihovih potomaka prešao je u posjed baruna Gagerna, za čijeg je vremena vrlo bogati i raskošni namještaj rasprodan, najvećim dijelom u inozemstvo. Današnji vlasnik mu je Zagrebačka Nadbiskupija.

Žumberačko Gorje (Sv. Gera — 1181 m).

Pošto sam već opisao jedan dio Žumberačkog Gorja, i to onaj oko Stojdrage, to ću još opisati put od Lipovačkog Doma kroz Žumberačko Gorje na Sv. Geru, želeći ovim opisom prikazati ljepote toga kraja i potaknuti naše planinare, da posjećuju to gorje, puno prirodnih krasota.

Žumberačko Gorje pastorče je naših planinara. Rijetko koji planinar zabludi u taj romantični kraj, koji svojim ljepotama

može da zadovolji i ushiti i izbirljivog planinara. Ono se u mnogočemu razlikuje od samoborskih gora. Dok se Samoborsko Gorje proteže u tri gorska lanca, od kojih je svaki pojedini povezan, uzdižu se u Žumberačkom Gorju uz dva glavna gorska lanca mnogi breгови posve samostalno iz dubokih uvala, dostižući visinu od 540 do prosječno 750 metara; obrasli su svi krasnom šumom, a ispresjecani sočnim livadama. Karakteristika je tih breгова, da su im kosine silno strme. Uslijed toga što su duboke uvale ispresjecane mnogim bregovima, cijeli kraj dobiva sliku divlje i snažne romantike, koja mora svakog planinara, koji voli prirodu, da ushiti.

Stanovnici toga gorskog kraja potomci su uskoka, koji su zadržali svoju narodnu nošnju (osobito žene), kao i svoje nariječe. Bave se u glavnom stočarstvom i trgovinom drva.

Najviši brijeg Žumberačkog Gorja je Sv. Gera (1181 m), uz koju se ističu: Grić (902 m), Gluvčica (912 m), Pleš (981 m), Planina (1002 m).

Sveta Gera uzdiže se povrh Sošica na granici Slovenije i Žumberka.

Najviši vrh nalazi se na hrvatskoj strani, dočim je na slovenskom tlu sagrađena visoka drvena piramida, sa koje se pruža neopisivo lijep pogled na reljef Žumberačkog Gorja, na jedan dio Slovenije i na Slovenačke Alpe.

Livade Sv. Gere su krasne i predstavljaju idealni skijaški teren, u dužini od 5 do 6 kilometara, sa krasnim padinama. Moje je lično mišljenje, da bi naša Središnjica ili podružnica »Plješivica« iz Jaske, u čije radno područje spada taj kraj, trebala da sagrađi na Sv. Geri planinarsku kuću. Opskrbnik bi se tamo lako našao. Time bi se Žumberačko Gorje najbolje propagiralo, a naši skijaši bi imali savršeni skijaški teren na svom tlu.

Koliko sam se uvjerio i koliko su mi pričali, Slovenci posjećuju marljivo Sv. Geru, koju su i prozvali Vrh Jana Trdine. Po tome možemo zaključiti: ne sagrađi li Hrvatsko planinarsko društvo kuću na Sv. Geri, učinit će to sigurno prije ili kasnije Slovensko planinarsko društvo. Istina je, da je Sv. Gera Slovencima bliža, pristupačnija. Ali uzmemo li, da naši planinari posjećuju u velikom broju i dalje krajeve, a isto tako i skijaši, to je sigurno, da bi Sv. Gera bila dobro posjećivana, kada bi se izgradio planinarski dom ili bar sklonište, jer bi ta kuća omogućila dulji boravak, koji je do sada nemoguć. To opravdava i činjenica, da se od Metlike do Radatovića može doći kolima, a i pješice nije do Radatovića tako daleko, a od Radatovića traje uspon na vrh jedva 1 sat.

Put od Lipovačkog Doma preko Japetića na Sv. Geru traje 9

do 10 sati hoda. Taj put nije markiran, ali će to učiniti podružnica Japetić sigurno ove godine. Pomoću planinarske karte, koju je izdala podružnica Japetić, može se taj put lako proći, bez ikakove opasnosti da se zaluta.

Od Lipovačkog doma vodi put, koji sam već prije opisao, na Dragonoš selo, odakle vodi staza do ruba šume, zakreće lijevo kroz šumu i prolazi ispod sela Pavlenci, nedaleko brijega Brdo (797 m) do sela Brezovac. Iz Brezovca vodi put dalje stalno grebenom, bez ikakvih većih uspona, obilazeći oveću uvalu do Grabara (Sv. Jovan), dalje kroz Jelentiće, Kordiće, Mrzopolje, Sv. Petar, Javor u Gornju Vas, koja leži na glavnoj cesti, koja veže Stojdragu sa Kaljem. Od Gornje Vasi počimlje tek najromantičniji predio Žumberka. Put se postepeno uzdiže, prolazi kroz Petričko Selo, Tomaševce, otkud se pruža jedinstveni pogled na krasnu uvalu, u kojoj se uzdižu razvaline staroga Žumberačkog grada. Od Tomaševaca vodi put u Kekiće (Stari Grad), a odovud do Sopotskog slapa, koji se iz klisura ruši kojih dvadesetak metara u dubinu. Od slapa vodi put kroz selo Sopot, gdje se teren počima da širi; ukazuju se opet oranice. Iza tog prolazi put Gornje Selo i ulazi u Sošice, oveće selo, koje imade svoju poštu i dvije crkve (rim. katoličku i grkokatoličku, obje u jednom dvorištu).

Od Sošica vodi markirani put u smjeru Sv. Gere, uspinje se postepeno šumom, otkud pada prvo pogled na Sošice i jedan dio žumberačkih gora. Prolazi krasnu staru šumu, sa prekrasnim visokim bukovim stablima i izlazi na široke livade Sv. Gere, na kojima se na vrhu uzdiže piramida.

U Sošicama su dvije gostione, teko da je moguće noćenje u dobrim posteljama. Dobiye se i dobra opskrba.

Izlet na Sv. Geru zahtjeva dva dana. Najzgodnije je, ako se noći u Lipovačkom domu, tako da se s usponom na Japetić započne odmah rano u jutro. Na taj način stoji za put do Sošica cijeli dan na raspolaganju, te se prema tome ovaj put može da svlada bez ikakvog ubrzavanja, uživajući u prekrasnim predjelima. U Sošicama se noći, a izjutra na Sv. Geru. Nakon boravka od nekoliko sati može se povratiti u Sošice, odakle vodi kolni put u Jasku i u Metliku. Podvoz nije skup, dočim je pješaćenje dosta tegobno, pošto je udaljenost od Sošica do Metlike 18 km, a u Jasku još i više. Zgodnije je, ako se sa Sv. Gere spusti u Radatoviće, odakle nije daleko do Metlike.

Treba naglasiti, da se cijela tura može proći sa minimalnim troškovima, jer su cijene opskrbe i noćenja upravo nevjerovatno niske.

Foto: Dr. R. Simonović

PROKLETIJE: VOJUŠA SA ZASTANOM (U POZADINI)

Preporučio bih planinarima, da bar jednom prođu taj lijepi kraj. Ne će požaliti. Uvjeren sam, da će biti zadovoljni i da će se češće svraćati u lijepi Žumberak.

Lijepo je vidjeti tuđe, ali treba upoznati i svoj kraj, koji također imade svojih osebina, a uz to obiluje i mnogim prirodnim krasotama.

Na kozjanskim livadama

F. P. (Zagreb)

Uspomena

Nakon što je vlak ostavio Z a p r e š i ć, mi smo samo zinuli i gledali kroz zamagljene prozore. Kao da su nebesa znala, da dvojica skromnih Zagoraca žele nekoliko kratkih dana proživjeti u svome kraju diveći se snježnim čarima njegovih pejisaža.

Već dugo nije bilo snijega. Prošle godine, kao da je zaboravio na nas, a mi ponijeli lijepe nove početničke skije i — sad — trpi zlobne potsmjehe suputnika, koji ne mogu skinuti oči ni sa skija ni sa nas.

A sada im se eto mi smjelo potsmjehujemo. Pada snijeg u krpa-ma, u gustim pregrštima; domalo će biti sve bijelo, sve u snijegu!

Drugi dan je nastupila studen. Snijeg se je stisnuo. Noću je napadao još i debeo sloj posve suhog snijega.

I tako na dan sv. Silvestra — na Staro ljeto — te godine po-diže se mala četa »hrabrih« skijaša i skijašica, pak grabi niz državnu cestu iz drevne L e p o g l a v e put sela Š u m e c a. Kod mosta na šumečkom potoku zakrenusmo lijevo, pak uza sam potok prema starom ugljenokopu. Snijeg je napadao u velikoj naslagi. Veselje ga je bilo vidjeti, a još veselije po njem gacati.

Kako li će biti sa skijanjem?! To već svatko zna, kako je početniku na skijama! Ta svaki je početak težak!

Dokora se počesmo penjati uz obronak O č u r e gore prema K o z j a n u (725 m) ili bolje, na D u b r a v u, gdje je kuća lepoglavске kaznionе, u kojoj je i prostorija za planinare, uređena za slugom bivšeg ravnatelja zavoda blagopokojnog dra M. Bohačeka.

Mladi bukov gaj dokora zamjenjuje odrasla bukova šuma. Grane, sve u velikom inju, svinule se pod težinom ledenih kristala i stvaraju prvorazredni sbrnasti nakit, koji se caklio na jakom dnevnom svijetlu.

Vesela se povorka pomicala sporo, ali ustrajno. Trebalo je krčiti put kroz visoke zapuhe i tako reći njušiti ga — u duboku snijegu.

Veselju nije bilo kraja, kad nakon oduljeg uspinjanja prekrasnim bijelim carstvom ugledasmo pred sobom zidanu šumsku kuću na Du-bravi. Bilo je oko 3 sata. Raspremismo stvari i dokora se sa ski-

jama popesmo za kojih 15 min. na kozjanske livade, koje se prostiru na južnoj strani Očure gore, istočno od samog vrha Kozjana.

Livade su prostrane, najrazličitijih nagiba i položaja, te pružaju mogućnost za odlično skijanje.

Snijeg je bio suh. Sjever je duvao isprekidanom snagom. Napredni skijaši uživali su u strelovitoj vožnji, tek je za početnika bio težak taj put, kad skije ne će da slušaju, već vuku na jednu stranu, a tijelo na drugu: tada mora doći do neželjenih posljedica.

Projurismo bijelim livadama jedan za drugim po »špuru«. No kako je već pao mrak, siđosmo na drugom kraju u kuću.

*

Razumije se, da smo čekali i veselo dočekali Novo ljeto, kuhali »glivaj« i lijevali olovo. Pjesma se orila do u »sitne sate«, kad nas je moćni Morfej prisilio da zašutimo.

Dan je svanuo vedar i sunčan. Na smrznutoj podlozi caklio se sloy svježeg suhog snijega. Sa livada se otvorio pogled sve do dalekih Alpa na sjeverozapadu, koje su sad izgledale kao na dohvat.

I obližnje gore, brežuljci, mala stisnuta seoca sa bijelim zastavama dima iznad krovova — sve to u svečanom bijelom ruhu, koje se cakli i prelijeva u duginim bojama na zlatnom suncu Nove Godine, snažno djeluje i očarava. Diže se crvenkasto žuta kugla zimskog sunca i pozdravlja prvi dan nove godine.

Odjekuje dolina od snažnog momačkog klika — radosno cvrkuću malene zebe na grančicama starih bukava — sjetno šapuću zelene smreke ukrašene kraljevskim hermelinom. Sva se priroda veseli, Sve je vedro. Prošlo je staro, — dolazi novo, a moguće i bolje i sretnije.

*

Bijeli alpski vrhunci u daljini, toplo zimsko sunce, divan snijeg učinili su, da smo se četvrti dan jedva nekako spremili u dolinu.

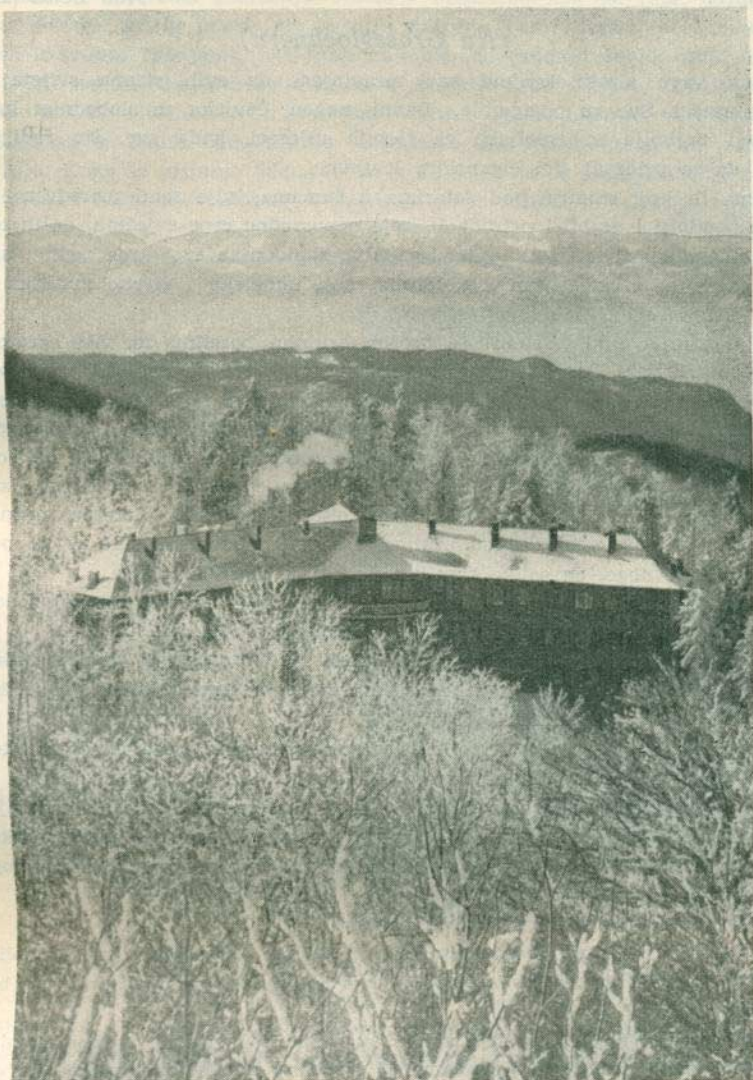
Tužno smo ostavljali bijele kozjanske livade, obasjane suncem. Iza nas su ostali sjajni tragovi skija, ispresjecani malenim zečjim stopama.

Teška smo srca klizili šumskim putem u dolinu — u stvarnost.

No, kao za utjehu, na dan sv. Triju Kraljeva jedva se je znalo za taj snijeg. Odnijela ga »jugovina.«

I tako smo na lijepoj našoj Ivančici proživjeli tri sunčama i snježna nezaboravna dana.

Hrvatski planinari čuvaju svoje planinsko bilje.

Izgradnjom Tomislavovog doma na vrhu Medvednice, čiji uređaj i udobnost već dobro poznaju naši planinari, omogućen je boravak na Sljemeni i većem broju ljubitelja prirode. Mnogo je ljubitelja zimskog sporta boravilo prošlog mjeseca u njemu, jer su snježne prilike na našem najbližem skijaškom terenu bile vrlo povoljne. Uz udobnost, koju pruža ovako savremeno uređeni dom, mogli su njegovi posjetioci da uživaju i u prekrasnim vidicima na bližu i dalju okolicu — pokrivenu najljepšim snijegom.

U kakovoj se sredini nalazi naš novi i veliki dom, lijepo pokazuje ova slika, koju je snimio g. D. Frković u vrijeme najljepšeg snijega.

Život u planinama

Ada Lelas (Zagreb)

(Na Grossglockneru)

Ljeti vrve alpski krajevi kao mravinjaci. Iz svih strana svijeta dolaze putnici-lutaoci. Sve se pociganiilo. Davni nagon čovjeka za slobodnim lutanjem u prirodi najbolje se ispoljava za ljetnih mjeseci, kada sve, što radi, ide na odmor, da se pridruži tim ciganskim legijama.

Ima ih koji stanuju pod šatorima u šumama, gdje sami priređuju jela. Ti su najslobodniji i najbliži prirodi, iz koje neposredno crpe svježinu, da ih okrijepi za čitavu godinu rada. Ipak većina gradskih stanovnika svoj kroz godinu uštedeni novac ostavlja po svjetskim svratištima, koji nadaleko i široko zvučnim reklamama prenose svoja imena.

Na primjer Bad Gastein! Sa svojim brojnim hotelima na više spratova, na obroncima Visokih Tura, okružen nepreglednim šumama, kao da pravi počasnu stražu ogromnom »slapu života«, radioaktivnom izvoru, koje iskupa ljude za skup novac. Premda teče slobodno, u dolinu, hoteli su privukli cijevi i svojim gostima pružili udobne stanove, restorane i plesne dvorane, da se nađu kao u kakvom velegradu. Ali niti kozmopolitska publika ne stanuje uvijek u hotelskim sobama. Automobil, motocikl ili barem obična dvokolica, već prema platežnoj mogućnosti njihovih vlasnika, neizbježivi su pratioci ljetnih litalaca, ukoliko se ne pouzdavaju u vlastite noge, da osjete čvrstinu tla oštih alpskih vrhova.

Tko da prati njihove stope? Često ni najhitniji brzoplet ni najuzbudljivije pismo ne može da ih pronađe kroz čitave dane, pa i tjedne.

Nakon lutanja po Sloveniji mnogi naši ljudi dospiju u toplice Villach na austrijskoj granici. Jednom iznenada čujem razgovor između jedne grupe, koja je tek stigla, i nekoliko stalnijih gostiju.

— Znae da je Mirku umro brat, ali nitko ne zna, gdje je, da mu to javi!

— Pa da se pita preko redarstva?

— Kakvo redarstvo? Zar ne znaš, da se strance često niti ne prijavljuje za 1—2 noći, osobito kad je to u planinarskim kućama... Zašto bi gubili toliko vremena kraj ovih procesija turista što idu i dolaze? Tko će ga naći? Sam Bog, dok se ne povrae dolje.

To »dolje« kao da bi imao biti Zagreb!

I tako su ti ljetni cigani pošteđeni od običnih i neobičnih briga i boli. Kao da vele: »Neka i čitav svijet propadne, samo nas pustite na miru na ovom božjem dopustu!«

Niti novine ne čitaju. Kod nekih je prekid sa svijetom potpun i oni samo srću svježi zrak, lješkaraju u šumama ili sjede na hotelskim terasama tik do kakvog ledenjaka i buče u društvu, kao da ih je čitava vojska. Drugi se pak usamljuju, koliko se čovjek može usamiti na tome svijetu. I razmišljaju, snatre satima i satima...

Nigdje čovjek ne može raskidati veze sa svijetom kao kad se nalazi na visini od 2—3000 metara. Jedno je od tih čuvenih mjesta najveći austrijski alpski masiv Grossglockner.

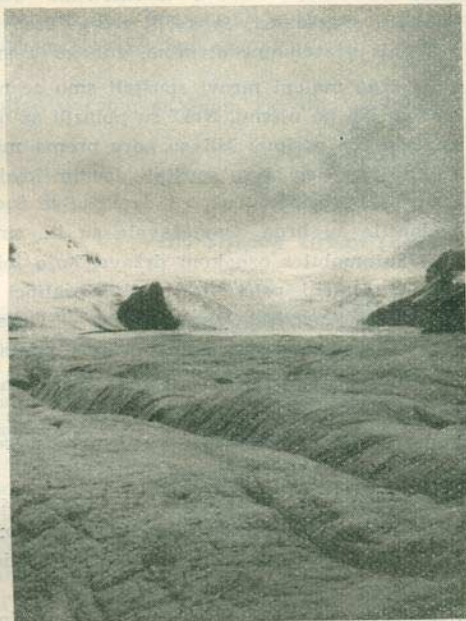
Dopuzite vozom kroz lijepo obrađene doline od Spitala u blizini Bad Gasteina, pa sve bliže na domaku visokih dolomitskih planina. Svuda izvori, potoci, kupališta i šume, dok ne stignete do malenoga Lienza, autobusne postaje za visoko-alpsku Grossglockner-cestu. Velika ulica gradića vrvi planinarima i onima, koji se voze. Skoro svi, ukoliko nemaju putne kape, nose čuveni tirolski šešir sa perjem. Ljude, a osobito dame, naviknute na gradski ukus, sme-

taju kecelje Tirolkinja, koje vidite svuda na ulici, pa i u većim austrijskim mjestima. Sve, što putuje, žuri se, trči, kupuje hranu, planinarske i ostale turističke potrepštine. Po dućanima poslužuju veselo i bezbrižno kao da rade najugodniji posao na svijetu. Imate utisak, da to nisu nesretni namještenici, kroz čitav dan zatvoreni u svojim radnjama, već ljudi koji kao da prodaju svoju robu, veseleći se što mogu nekoga da opskrbe. Sve se u Austriji raduje životu. Došljaci osjećaju, kako pomalo i njih obavlja onaj dah vedrine. Onako umorni od svakidašnjih briga, koje su ih tištile, rado mu se prepuštaju kao nekom ugodnom, razblažujućem valu. Kako je prijatno omdarati se u kraju, gdje su ljudi drukčiji!

Ogroman poštanski autobus, a za njim ostali autobusi privatne konkurencije, približavali se u četiri-satnoj vožnji sve bliže i bliže snježnim vrhuncima. Sve više i više trebalo je da navlačimo na sebe, da se ne smrzavamo.

Foto: A. Lelas

Grossglockner: ledeno polje

Heiligenblut! Na hrvatskom: sveta krv! Šta to znači? Jedno mjestance na visini od preko 1500 metara, gdje prestaju šume. Stoji kao na nekom vidikovcu iznad dubodoline, kojom se valjaju vode s ledenjaka, što se bjelasa u daljini. Nekoliko ovećih, čistih alpskih kuća, neizbježivi hotel i restoran te prilično velika, gotska crkva sa šiljastim zvonikom, koji se nadaleko vidi. Pod njim je spremijena krv jednoga sveca, kojoj se nedjeljom uspinju seljaci i silaze sa svojih skloništa pobožniji planinari, da prisustvuju obredu...

Iza oštih zavoja planinske ceste dugo se još opažao šiljasti zvonik kao znak života u ovim visinama. Izgledalo je, naime, da s jedne i s druge strane široke asfaltirane ceste ne izbija više nikakav život. Kao da smo zašli u carstvo suroga kamena. A ipak! Kod boljeg promatranja opažaju se grmovi raznobojnog alpskog cvijeća.

Jest, tu na visinama ima života. Tu su dapače prvi njegovi znakovi, prve pojave materijalizacije onoga, što kao električna snaga lebdi u eteru iznad nas. Želite li promatrati veliko preoblikovanje života, koji vječno bije, idite na vrhove

planina. Tu se oblak dotiče hridi, do kojih se ljudska noga uzvere uprkos smrtnoj opasnosti, da utaži želju svog pokretača, mozga, pod čijim utjecajem čovjek govori:

»Gospodar sam. Mogu i znam, što hoću. Svladavanjem i istraživanjem zemljine kore do njenih najvećih uzvisina dokazujem, da mi je sve poznato, da je sve moje, što je materijalizirano.«

I čovjek se penje i penje: zrakoplovom se može vinuti i nad ovu čvrstu materijalizaciju, intuicijom pak i preko toga, do novih, do tada neslučenih slojeva života.

Do takovih misli dovodi boravak u brdima, gdje se oblaci prolamaju nad hridima, da stvore bezbroj vodenih žila, što se ruše strmoglavce u duboke doline, da natope zemlju i rode plodom.

Na Grossglockneru vidite prostim okom mnogo takovih vrlo dugačkih žila, kako se ruše, vidite i kilometrima dugo ledeno polje, mjestimice raspucano dubokim brazdama, iz kojih izbija šum podzemnih rijeka, što se noću i danju ruše niz vratolomne strmine, duboko u srce zemlje.

Kao maleni mravi spuštali smo se na to golemo polje i zgaženom, sigurnom stazom išli po njemu. Neki su polazili sa naprtnjačama, praćeni vodičima sa mnogo značaka na prsima. Išli su gore prema maglovitim vrhuncima i nisu se više vraćali natrag, jer bi se spuštali drugim krajem, daleko od nas. Sve dolazi i prolazi. Zustro i bezbrižno. Tužno i veselo. Sve čudi svijeta sa svih strana zemaljske kugle podnosila su brda. Osvježavala su ih, smirivala, jačala. Svakog trena dojuri po koji automobil s oznakom država, koje još nikada nismo vidjeli. Iz njih znaju izletiti i maleni psići, neizbježivi pratioci Engleza. Engleštinu čujete na svakom koraku u Austriji. Oznaka »GB« — Great Britain — na automobilima uz slovo »D« — Deutschland, najčešća je, a odmah zatim čehoslovačka i švicarska.

Veliki dom Franje Josipa na visini od nekih 2400 metara može primiti vrlo mnogo turista, a što ne može, šalje nešto niže dolje u »Glocknerhaus«, također veliku planinarsku kuću. I tako se svak smjesti da dočeka noć, koja je ovdje osobito ljeti čarobna.

Terase, na kojima je za lijepim kavanskim stoličima sjedilo mnoštvo gostiju, noću su utihnule. Zjale su prazninom i velike tople dvorane restauracije sa staklenim zidovima, okrenutim prema ledenjaku, sa kitama cvijeća na stolovima i velikom zidnom slikom pokojnoga cara, koji je jednom bio došao da promatra ove najviše stijene, da mu svojom prirodnom veličinom uliju utjehe i snage pred neminovnim raspadom carevine.

Ne bih se usudila izaći iz sobe i promatrati ledenjak u hladnoj noći, da se nisam sjetila, da sam dolje u restauraciji zaboravila ogrtač. To je učinilo, da sam stvorila brzu, neočekivanu odluku.

— Noć je čarobna na ledenjaku! Das muss man sehen! To se mora vidjeti! — reče mi moja susjeda iz turističke sobe, jedna vesela, snažna planinarka iz Salzburga. Njena je tetka do nje drijemala, a ona mi se ponudi da će sa mnom po kaput.

Bilo je sve na mjestu; osim moga još mnogo drugih ogrtača, naprtnjača i svega po nešto. U kućnim vratima bio je ključ. Bilo je dovoljno okrenuti ga; bile smo već napolju. Opća sigurnost vlada u planinama. Kao da nas štiti neki vrhunaravni plašt uzajamnog povjerenja. Na terasi, naravno, nije bilo nikoga, osim stolova i na njima prislonjenih stolica. Sve je bilo tiho i bijelo, nepomično. Snježni vrhovi nizali se uokolo kao učarani. Izgledalo mi je, da sam prenesena nekud u nepoznato, kao u pričama, kad čarobni štapić pretvara život u letargičan san... Na nebu, prema istoku, bjeljasalo se nešto blijedim svijetlom. Znak dolazećeg bu-

denja u obliku zlatne zore. Ali to je još bilo daleko. Samo je pod debelom korom ledene rijeke šumila voda svojom jednoličnom pjesmom, tako jednoličnom, da smo na nju i zaboravljali. Sve, pa i same eterske sile kao da na oko snivahu snom, koji preporuča.

Sutradan nam je bilo, kao da se nakon izleta prema izvorima života vraćamo natrag u sve veće bogatstvo njegovih pojava, na koje smo naviknuti. Nakon smjelih zaokreta, prodirući kroz debele oblake, spuštali smo se dolje do prvih ariša i omorika, koje su slale u vis svoje mršave grane, a onda, što dalje i niže, bilo je sve bujnije, zelenije, sočnije, — sve tamo do jezera kroz pravi alpski raj. Fuschertörl, Ferleiten, Bruck, Zell am See, — planinarske postaje, kuće i napokon naselja, čitavi gradići i jezera, prolazili su kao pjesma.

Približavali smo se onome, što je izgledalo bliže, običnije, susretali smo stada pitomih, ugojenih alpskih krava s pametnim, skoro ljudskim očima. Veselile su nas sve ljepše šume i vrtovi, ali u dubini svijesti ponesosmo spoznaju i sjećanje na ono, što je iznad nas i odakle se slijeva sve to, što nas okružuje u mirijadama oblika.

Kroz radost i boli odasvud je izbijao u svom snažnom razvoju — život.

U predvorju Prokletija

Dr. Stjepan Urban (Zagreb)

(Svršetak)

Gost u gostionici mora biti vrlo skromnih zahtjeva i sretan, ako uopće nešto dobije. Primit će ga rado i prijazno, ali mu niti nemaju što dati, niti ne znaju, kako bi ga trebalo podvoriti. Ne samo u Gusinju, nego u svim mjestima salijeću čovjeka molbama, neka pravi propagandu za ove krajeve. Svakako je teško preporučiti nekome, tko nema zdrav želudac ili voli udoban hotel, da ide na ta-mošnjju koštu.

Osim toga potrebno je pravovremeno zatražiti dopuštenje za slobodno kretanje na granici. Ako pak ovo dopuštenje imate, onda možete računati sa najvećom i najpripravnijom susretljivošću graničara.

Položaj Gusinja je tako prikladan za poduzimanje izleta u planine, da će svaki planinar drage volje žrtvovati od svoje udobnosti i dobro se tamo osjećati, jer su mu sve planine u neposrednoj blizini, sasvim na dohvat. Gusinje je na visini od 917 m. Kod samoga mjesta sastaju se dva velika potoka: Gručar i Vruja, koji pod imenom Ljuča utječu u Plavsko Jezero, a iz njega izviru kao rijeka Lim. Sjeverno od Gusinja dižu se visoke planine Lipovica (2070 m), Greben (2196 m) i Visitor (2210 m). Na zapadu se nalazi Trojan (2183 m), a prema jugu Vezirova Brada sa vrhovima iznad 2000 m, pa Maja Rosit (2522 m), Bijelić sa mnoštvom visokih vrhova i Maja Borit (2035 m). Prema istoku prostrla se visoka ravnica, koja završava sa Plavskim Jezerom (901 m), a iznad nje se opet dižu visoki planinski vrhovi. Ni sred ljeta tu nema vrućina. Noći su uvijek hladne. Zimi pak stoji mjesto stalno pod debelim pokrovom snijega.

Grbaj

Baš je kiša prestala. Po planinama su se vukle magle, a između njih se provlačila duga. Sunce nas je toliko ohrabrilo, da smo odlučili bezuvjetno otići u planinu. Kasni popodnevni satovi nijesu doduše prikladno vrijeme za polazak iz sela u planinu, ali naš je cilj bio Grbaj, ljetno čobansko naselje, i mi smo

se s pravom nadali, da ćemo još prije noći biti pod krovom. Voda izleta prof. dr. Karlo Bošnjak izdao je nalog, da ekspedicija krene. Prvi sam stupao ja, iza mene hromi tovarni konj, sa cijelim provijantom za mjesec dana, za njim je ponosno jašio vođa izleta, a uz njega trčkarao sa kratkim koracima Bajram, konjodavac i naš vjerni uslužni pratilac na cijeloj ekskurziji. Krenuli smo od Gusinja prema zapadu uz Gručar, ali smo odmah skrenuli prema jugu i počeli se uspinjati dolinom potoka Dolje. Tek smo prošli kroz selo istoga imena, opet se spustio pljusak, pred kojim smo jedva pobjegli u neku arnautsku kućicu.

Zamolili smo, da nam dopuste sklonuti se. Starica, koja je bila jedina kod kuće, znala je samo arnautski, pa smo se bojali, hoće li nas razumjeti. Čim smo se pojavili, ona se izgubila u nutrinu kućice. Mi smo sjedili u trijemu, a g. profesor je tražio svoju albansku gramatiku, ne bi li joj mogao objasniti kojom riječi

Foto: Dr. R. Simonović

Arnauti — katolici u Gusinju

da se mi želimo sklonuti od kiše. Iza kratkog se vremena ona povratila, noseći svokome po crnu kavu. Skupilo se još nekoliko ljudi iz sela i neki vrlo simpatični mladi čovjek, sa bistrim plavim očima, visokim čelom i finim rukama, koji nas je počeo učiti albanski. Duskora je kiša prestala, mi smo krenuli dalje, a ja sam mogao dobrim ljudima reći u njihovom jeziku »tur-it-nera!« — hvala!

Ova je dolina puna prekrasnih planinskih slika. S jedne i druge strane visoke planine, lijevo Vezirova Brada, desno Karaula, a na kraju veličanstveni vrhovi, Zastan i drugi, na kojima se bijeli snijeg ispod okomitih krških glavica.

Požurili smo do Grbaja. Tu smo kod graničara našli sklonište za nekoliko dana. Ljetni čobanski stanovi na Grbaju mali su bivaci, na brzu ruku skalupljeni od drvla i šiblja i vrlo primitivno uređeni. Tu ima mnoštvo djece, musave i poderane, ali vrlo zdrave i lijepe. Kroz dan su u stanovima (ili u katunu) samo žene, a na večer, kad se čobani vrate s ovcima, počinje u katunu život. Najprije

se pomuže, onda se kuha varenika (slatko mlijeko zovu varenika, a pod mlijekom razumijevaju samo kiselo mlijeko), za sir i večeru. Iza večere se priča i pjeva. Oko 10 h u noći je obligatno tjeranje vukova. Svi izilaze na polje, viču na vukove iz svega glasa, psi laju, pucaju sa žeravicom na kamenu, da cijela planina ori od paklenske buke. Onda se sve to pomalo stiša, još se tu i tamo čuje monotona pjesma i za kratko vrijeme cijeli katun spava.

Najinteresantnija stvar u katunu je »hopaljka«. To je velika njihaljka, sva načinjena od drva, na kojoj se po vas dan njišu i djeca i odrasli. To je neka albanska narodna igra. Ima ih, koji se njišu upravo smjelo, da gledaoca podilazi jeza, kad vidi, kako se sve drvene grede klimaju, a čovjek na »hopaljci« pravi sve veće i veće njihaje.

Iz Grbaja smo učinili nekoliko izleta na Zastan i do krasnih Vratnica, kojima je dr. Kušan nadjeo tako zgodno ime. Samo mi se čini, da se Vratnice ne mogu upoređivati sa Paklenicom. Paklenica je nešto za sebe, a Vratnice su opet za sebe veličanstvena stvar. Kroz Paklenicu teče djelomice potok i vodi važan put iz Hrvatskog Primorja u Liku, a u Vratnicama su ogromna točila, tu cijelu godinu leže velike količine snijega, a puta nema nikakvog. Te izlete ne ću opisivati, jer su već ovdje opisani.

Pregled šumske vegetacije u Hrvatskoj

(Iz prethodnog izvještaja dra I. Horvata u »Šumarskom Listu« za god. 1937.)

Na mediteransku zimзелenu regiju, koja se prostire u uskome pojasu duž obala Jadranskoga Mora, a u kojoj su razvijene šume česmine, makije te šume crnoga i alepskoga bora, nadovezuje se u unutrašnjosti prostrano šumsko područje, koje pripada eurosibirskoborealnoameričkoj regiji. Ovo je područje sastavljeno od čitavog niza šumskih zajednica, koje možemo smatrati konačnim, klimom, »posebnim orografskim, edafskim, lokalnoklimatskim ili antropogenim faktorima« uvjetovanim zadrugama.

Najniža područja, koja s jedne strane izravno prelaze u mediteran, a s druge u prostrane nizinske krajeve oko brojnih većih rijeka, zapremaju različite hrastove šume. Tako je u neposrednoj vezi sa zimзелenom vegetacijom razvijena Beckova krška šuma, koja i pod imenom šume crnoga graba (Adamović) pokriva niže predjele primorskih strana kao i jugu izložene obronke jednog dijela unutrašnjeg brdskog područja. Po svome je sastavu krška šuma vrlo raznolika, a odlikuju se u prvom redu većim brojem raznih hrastova (najviše je rasprostranjen hrast medunac, *Quercus pubescens*). Uz njih rastu u toj šumi još i crni grab (*Ostrya carpinifolia*), bijeli grabić (*Carpinus duinensis*), crni jasen (*Fraxinus ornus*), maklen (*Acer monspesulanum*). Ima tu i obilje grmova (*Prunus machaleb*, rašljika, *Cornus mas*, drijen, *Rhamnus cathartica*, pasji drijen, *Viburnum lantana*, kalina, *Colutea arborescens*, pucalina i dr).

Slična staništa, od mediteranskog područja pa sve do u nutrinu našeg kopna, naseljuju pod izvjesnim okolnostima i šume crnoga bora (*Pinus nigra*).

Ove su šume razvijene u našim submediteranskim krajevima kao konačne, klimaks-zadruge. U nutrinu kopna prodiru one samo ondje, gdje općenito ne postoji naročita brana prodiranju termofilnijih elementa iz mediterana u unutrašnjost. Da

su te šume razvijene i u većoj udaljenosti od mora, dade se protumačiti naročitim klimatskim i edafskim faktorima, koji na takovim staništima dolaze do izražaja. Tako je baš krška šuma u sjevernoj Hrvatskoj vezana na jugu izložene i strme obronke nižeg vapnenačkog gorja.

Grebenom dinarskog planinskog lanca teče uglavnom granica prirodnih klimatskih područja spomenutih šuma i šume hrasta kitnjaka (*Quercus sessiliflora*) i običnog graba (*Carpinus betulus*). Posljednja je šuma u Hrvatskoj i u Bosni jako rasprostranjena, jer je prilagođena na umjerenu i vlažniju klimu. Ova je šuma poznata i pod imenom bosanske šume (Beck!). U velikom dijelu Bosne, a donekle i u Hrvatskoj predstavlja ova šuma konačnu i klimom uvjetovanu šumsku zadrugu najnižeg šumskog pojasa. U edafskom pogledu traži bazična, neutralna ili slabo kisela tla.

Ovo je ujedno i najviše položena hrastova šuma, jer se odmah na nju nadovezuje u nas prostrani pojas planinskih bukovih šuma. Od visokog rašća u njoj se uvijek razvijaju hrast kitnjak (držak, na kome se nalazi žir, obično je kraći od lisne peteljke) i obični grab (razlikuje se od bukve nepravilnijim, više kvrgavim rastom te boranim i jače nazubljenim lišćem). Često tu raste i divlja trešnja (*Prunus avium*), rjeđe klen (*Acer campestre*) i gorski javor (*Acer pseudoplatanus*). Od grmlja nalazimo tu skoro uvijek: lijesku, glog, drijen i dr. Kako je to još uvijek dosta svijetla šuma, to se u njoj razvija i mnogo nisko rašće. U gornjoj granici rasprostranjenja ove šume pridolazi još i bukva (*Fagus silvatica*).

Na tlu bez vapna znatno se mijenja sastav ove šume hrasta kitnjaka. Mjestimično ga tada potiskuje kesten (*Castanea sativa*), kojeg čovjek propagira, pa zauzima velike površine. Tih šuma imamo dosta u donjim dijelovima Medvednice (gdje se javljaju zeleni škrljevci). U njoj se razvija čitav niz acidofilnih biljaka (*Genista germanica*, *G. tinctoria*, vrbbice, *Calluna vulgaris*, vrijesak, *Vaccinium myrtillus*, borovnica i dr.).

Posve su drugog tipa prostrane hrastove šume, koje zapremaју poplavna i nizinska područja oko naših većih rijeka (»slavonske hrastove šume«!). To su šume hrasta lužnjaka (*Quercus robur*, držak je žira znatno duži od peteljke lista, koji skoro sjedi). Uz spomenuti hrast u toj je šumi još obilno zastupan i bijeli jasen (*Fraxinus excelsior*) i brijest (*Ulmus campestris*). Šume su lužnjaka dugo pod vodom, tako da su one uglavnom i uvjetovane u svojim trajnim stadijima stalnom poplavom.

Granica između šume jednog i drugog hrasta nije oštra pa često na sušnim i nešto uzdignutim mjestima šumu lužnjaka zamijenjuje kitnjak i obični grab.

»Iznad pojasa hrastovih šuma nalazi se u Hrvatskoj široki pojas bukve, koji seže na planinama u južnoj Hrvatskoj poprečno do visine od 1600 m.« Bukova je šuma uglavnom rasprostranjena u planinskom području, gdje ne dolazi uvijek u čistom sastavu nego često i sa primješom jele (*Abies pectinata*). Kako u rasprostranjenju bukove šume odlučuju i lokalne prilike, to se ona nastavlja sad na ovu sad na onu šumsku zadrugu. Bukova je šuma razvijena u Hrvatskoj u tri tipa: kao brdska bukova šuma, miješana šuma bukve i jele i planinska bukova šuma. Brdska bukova šuma krije u sebi mnogo biljaka iz šume hrasta kitnjaka i graba, pa u tome pokazuje izvjesni prelazni karakter. Miješana bukova šuma naseljuje viša planinska područja (od 850—1250 m) i predstavlja jednu od naših najljepših šuma. U gornjoj svojoj granici prelazi bukova šuma u nisku subalpsku šumu s karakterom klekovine.

Osebnost se bukove šume ističe u svim smjerovima: ta je šuma nešto zasebno, ne samo po svome sastavu, čiji su članovi od visokog rašća bukva, jela,

gorski javori i mliječ, nego i po izgledu i po promjeni vanjskih faktora, do čega dolazi uslijed njezinog naročito gustog sastava. Zbog toga u njoj ni nema nog obilja vrsta, kojeg susrećemo u svjetlim hrastovim šumama. U proljeće i na svjetlijim mjestima zna i bukova šuma oživjeti. Od grmlja su u njoj česti: *Daphne laureola*, maslinica, *Lonicera alpigena*, tikvić i *Evonymus latifolius*, biskupska kapa. Kao nisko rašće nalazimo u bukovoj šumi: lazarkinju mirisavu (*Asperula odorata*), šumarica bijela (*Anemone nemorosa*), petopršnjica (*Sanicula europaea*), pasji ostvar (*Hacquetia epipactis*), kopitnjak (*Asarum europaeum*), jezičac (*Ruscus hyppoglossum*) i mnoge druge.

»Iznad pojasa bukve nalazi se na višim vrhovima u južnoj Hrvatskoj nadasve značajan pojas klekovine bora (*Pinus montana*), koji čini ujedno najviši vegetacijski pojas naših planina.«

Ispod ovog pojasa, a u području bukve, razvijaju se u Hrvatskoj i u Bosni na mnogim mjestima i smrekove šume (*Picea excelsa*) kao čisti šumski sastojci ili još češće u zajednici s bukvom i jelom. Prema Horvatu na našim planinama nema posebnog pojasa smreke, kako su to neki istraživači navadali. Kao samostalna šumska zadruga, odvojena svojim posebnim biljnim sastavom od ostalih šumskih jedinica, šuma je smreke vezana u Hrvatskoj na duboke i hladne doline ili na grebene, koji su izloženi jakome vjetru, gdje je onda smreka lokalnom klimom zaštićena od svojih konkurenata, od bukve i jele, kojima inače uzmiče. Samo se na takovim mjestima može smrekova šuma održati kao trajni stadij. I šuma je smreke nepovoljna za rast nižega rašća, pa je u svome sastavu još siromašnija od bukove. Toka u njoj dolaze: brašnjača, *Vaccinium Vitis idaea*, borovnica, *V. myrtillus*, *Prenanthes purpurea*, *Listera cordata*, *Lycopodium annotinum* i još neke druge.

Zbog relativno male nadmorske visine doseže klekovina bora (*Pinus montana*) kao najviši šumski pojas i najviše vrhove hrvatskih planina. No kako je ova zadruga utjecajem čovjeka (palež i sječa) na pojedinim mjestima u stalnom nazadovanju, to se samo na tim mjestima može razviti izrazita planinska vegetacija. Pored grmova planinskog bora, koji je i najviše razvijen, rastu tu i grmovi: *Lonicera reticulata*, *Salix grandifolia*, *Rhamnus fallx*, *Sorbus chamaemespillus*, *Ribes alpinum*, *Rosa* sp., *Erica carnea*, *Juniperus nana*, *Vaccinium*-vrste i dr.

Manje oaze čini često i kržljava smreka, dok *Juniperus nana* i *Genista radiata* pokrivaju, posve same i veće površine.

To bi bio u glavnom pregled šumske vegetacije u Hrvatskoj, koju nam je dao višegodišnji istraživač flore i vegetacije hrvatskih planina prof. dr. I. Horvat.

Takovim prikazima i ostale planinske vegetacije mogli bi i planinari dobiti preglednu sliku cjelokupnog biljnog pokrova u Hrvatskoj, čiji je sustav u mnogočem vrlo zanimljiv.

Na vrhovima Prokletija

Dr. Stjepan Urban (Zagreb)

Maja Popadija (2056 m)

»Maja« znači u albanskom jeziku vrh. Zato gotovo svaki vrh u Prokletijama ima u svom imenu oznaku »maja«. Krenuli smo ujutro sa Grbaja. Iza oluja i kiša, koje su nas na prvom dijelu puta stalno pratile, nastalo je krasno vrijeme. Lijepo uređeni put vodi kroz gustu bukovu šumu i uspinje se u zavojima do sedla na Karauli. Čim se više uspinjemo, bukova šuma postaje sve slabija i krhljivija. U visini od 1500 m već nije čista bukova šuma, nego ima miješanih ogromnih jela. Uspinjući se još 150 m nalazimo na naročito strmim mjestima već pojedine oaze bora munike (*Pinus leucodermis*), koji ovdje zovu »bor luč«. Na samom sedlu Karaule, u visini od 1750 m, već je bukova šuma sasvim slaba i tu dolazimo u područje munike. Spuštajući se zapadnom stranom Karaule naišli smo na mnoštvo vode, koja tu veselo žubori. Karaula (1950 m) je vapnenačko brdo. Popadija (tako se zove cijeli kraj od vrha Maja Popadija) sastoji se iz škrljavoga kamenja. Zato ovdje izvori izbijaju na svakom koraku.

Na Popadiji ima vrlo malo šume. Tu su ogromne planinske livade i katuni. Po travama na livadi primjećuje se, da je to sve nekada pokrivala bukova šuma. Njezini se ostaci nalaze još na pojedinim mjestima do visine od 1800 m. Ali čobanin, koji je ovdje stoljećima dogonio stoku, krčio je i palio šumu, da stvori livadu, koja će hraniti njegovu stoku. Čobani ne vole šume. U šumama se skrivaju vukovi, zato oni gone svoja stada na planinske vrhove, gdje je slobodan vidik, kuda se vuk ne može neopažen približiti. Livade, koje su nastale na mjestu, gdje je šuma potisnuta, rode samo lošom i tvrdom travom, koju stoka ne voli.

Na Popadiji, u blizini katuna smo se odmorili. Ostavili smo stvari, a ja sam pošao u pratnji komandira pogranične straže na vrh.

Od katuna je vrlo lagan uspon na M. Popadiju. Zato M. Popadija niti ne privlači na se pogled planinara, pogotovo zato ne, jer blagi sjeverni vrhovi, obrasli livadama, izgledaju mnogo niži nego krški zub Čaf Gurikula, koji se svojim stijenama i točilom bijeli na zapadnoj strani katuna. U meni se borio planinar sa botaničarom. Planinar me vukao na Čaf Gurikul. Botaničar je tražio, da se obađu i vrhovi Popadije. Nisam pošao najkraćim putem, nego sam se popeo najprije na greben, koji spaja Karaulu sa Popadijom. Tu je već našao svoje zadovoljenje i planinar i botaničar. Taj se greben strmo ruši prema istoku i odavle je takav veličanstven vidik prema gorskoj kosi Vezirove Brade, da čovjek počinje žaliti, što nema krila, da poleti. Na strmom grebenu se razvila borova šuma. Zaista je čudo, kako borovi mogu da se drže na toj strmini, s koje se krš neprestano lomi i pada u dubinu. Nađnu te dubine je opet katun na Volušnici (u karti je pogrešno Valušnica). Volušnica, koja nam se iz Grbaja činila tako visoka i veličanstvena, sada je 100 m ispod nas. Dalje, preko zubova Vezirove Brade vidi se Bijelić, Maja Rosit, Bogićevica i u daljini najviši vrh Prokletija, Đeravica. Prema zapadu se pogled zaustavlja na Gurikulu i Trojanu.

Sabirući bilje usput popeli smo se brzo najprije na niži, a poslije i na viši vrh M. Popadije. Samo posljednjih 100 m do vrha uspon je nešto strmiji. Vrhom ide državna granica i zato je zabranjeno pasti u blizini. To je naročito pogodovalo razvoju ovih livada.

Pogled sa Popadije je neopisiv. Pred očima stoji najedamput toliko planinskih kosa i na njima toliko vrhova. Tamo su šume crnogoričine, tamo bukove, tamo su stijene, točila, snijegovi. Na albanskoj strani Maja Šnikut tako je pokriven

snijegom, kao da smo došli rano u proljeće. Ispod nas s albanske strane prostrla se krasna dolina, kojom protječe potok El put. Tu su i albanski katuni. Iznenadio sam se, kad sam vidio, kako su to krasne (u usporedbi sa jadnim kolibicama s ove strane) kućice. Na Grbaju i Popadiji sam mislio, da čobani ne će iz lijenosti bolje urediti svoje stanove. Tu su mi se otvorile oči. Albanci grade stanove na vlastitom zemljištu, a ovi grade na državnom i svake godine uzimaju u drugoj planini pašu u zakup, pa im se ne isplati u privremene stanove uložiti više, nego samo toliko, koliko je za njihove prilike najnužnije.

Ništa ljepše si nisam mogao zaželjeti, nego da ovdje legnem u mekanu travu i da gledam, gledam veličanstveni gorski lanac, koji se je prostro u dvije države.

Vraćao sam se sljemenom Popadije, koje ide sjeverozapadno prema Gurikulu i lagano se i valovito spušta. Ispod Popadije ima i malo jezerce, koje sam htio pogledati. Od jezera sam se vratio sa prvim mrakom na noćište.

Preko Čaf Gurikula na Trojan

Makar je Čaf Gurikul niži od M. Popadije, ipak on dominira nad cijelim krajem Popadije, jer se okomito diže iznad ovih ravnih i blago nagnutih livada. Gurikul se sastoji od dva vrha. Manji istočni, to je taj što dominira nad krajem Popadije, nastavlja se direktno na sljeme M. Popadije, a zapadni viši vrh nadovezuje se na bilo Trojana. Tako M. Popadija, Č. Gurikul i Trojan sačinjavaju jednu gorsku kosu, koja ide smjerom SSO-NNW, a dugačka je oko 7 km. Tom je gorskom kosom povučena državna granica. Vrhovi Gurikula nijesu kotirani, pa sam izmjerio njihovu nadmorsku visinu pomoću visinskog barometra. Istočni vrh čina po mom mjerenju visinu od 1910 m, a zapadni vrh 2050 m.

Na Popadiji sam se rastao sa profesorom, jer on sa konjima nije mogao ići preko planinskih grebenova Gurikula, nego je krenuo na Trojan graničarskim putem, koji je izveden odavle preko Trojana sve do Gručara. Trebali smo se ponovno sastati na Trojanu. Mene je pratio jedan graničar i neki dječak, čobanče od 12 godina, da mi pomogne sabirati bilje.

Udarili smo ravno na Gurikul. Podno stijene Gurikula veliko je točilo, a na njem se razvila šuma bora luča (Pinus leucodermis). Proučavao sam ekološke prilike, pod kojima se razvila ova šuma. Borovi su tako čvrsto pustili korijenje u točilo, da se je točilo sasvim utvrdilo. Interesantno, da se bor razvija obično na tako strmim, visokim i izloženim mjestima, na kojima ne može živjeti nikoja druga šuma. Pitam svoga dječaka, kako se zove točilo kod njih?

— Pisek.

— A kako je tebi ime?

— Huso Bicić.

Govor ovdašnjih muslimana Slavena ima toliko sličnosti sa čistim hrvatskim narječjima, da bi po mom sudu uistinu vrijedno bilo ispitati i njihov govor i kada i odakle su se iz Hrvatske ovamo preselili.

Uspon na vrh Gurikula moguć je bez tehničkih pomagala za penjanje s ove strane samo sa sedla između Popadije i Gurikula. Na to sedlo vodi više puteva, a jedan i preko spomenutog točila. Ti putevi vode preko u Albaniju. Na sedlu je jako oštra granica između škrljavoga kamenja, od koga je sastavljena Popadija i vapnenca, koji stvara stijene i okomitu glavicu Gurikula. Gurikul je s albanske strane najpristupačniji, pa smo tuda i krenuli. Obilazili smo manji vrh Gurikula, dok nismo došli u veliku vrtaču između jednog i drugog vrha. Na stranama vrtače opet su se na točilu i stijenama naselili borovi. Uspeli smo se na sam hrbat Gurikula. Manji nam je vrh bio lagano na dohvatu, a veći je stajao

okomito i visoko nad nama. Uspón na veći vrh s ove strane bio bi sasvim uzaludan pokušaj. Pošto nismo opremljeni za penjanje, morali bismo se vratiti. Tra-gajući, kuda da prođemo, našao sam put, dosta velik i širok, koji je odavle vodio sjeverozapadnim smjerom. Ovim smo putem nakon jednoga kilometra hodanja ispod okomitih stijena, koje su s lijeve strane stajale nad nama, došli na sedlo. Odavle je put opet skretao prema zapadu i spustio se na albansku stranu, u do-linu potoka Elputa. Na sedlu smo se odmorili, ja sam tu ostavio svoje pratioce, a sâm sam se popeo na viši vrh Gurikula. Na karti je taj vrh označen kao Čaf Trojan, ali ga ljudi zovu Gurikulom, pa se i ja držim toga naziva. Taj vrh čini sa manjim vrhom takovu jedinstvenu cjelinu i tako je dobro odijeljen od planin-skog trupa Trojana sa sedlom, na kome su ostali moji pratioci, da mi se čini, da je u karti pomutnjom označen kao Čaf Trojan.

Na vrh sam pošao albanskom stranom, jer je ovdje blag nagib. Uspón je bio mjestimice otežčan velikim kamenim blokovima, ali sam dospio za kratko vri-jeme na vrh bez većih poteškoća. S južne i istočne strane su okomite stijene, sa zapadne strane je prilično strmo, jedino je sjeverozapadna strana pristupačna. Gotovo sve do vrha pase stoka albanskih čobana. Na sve strane je vidik otvoren, na sve strane su gore i planine i okomite glavice sa točilima i snijegovima.

Kad sam se povratio, moji su pratioci spavali. Pustio sam ih, neka se od-maraju, a ja sam pravio bilješke. Kad se nisu nikako htjeli probuditi, učinio sam uzbunu. Iza toga smo pošli prema Trojanu. Bilo je već prekasno, da se ide preko vrha, zato smo pošli prema stanovima. Sa sedla je vodio slab puteljak i spuštao se prema sjeveru, krivudao i vijugao prema obliku tla i doveo nas do mjesta, gdje su bile same vrtače. Zemljište jako nepregledno. Tu smo našli ostatke sta-roga katuna i među njima smo izgubili put. Odredio sam pravac pomoću karte i kompasa, poveo svoje pratioce na stranu, samo da dobijemo uzvisinu i izađemo iz tog nepreglednog područja vrtača. Iza kratkog vremena opet smo našli put. Hodali smo kroz borovu šumu. Na Trojanu je borova šuma jako razvita. Čitava je planina osim najviših vrhova obrasla borovom šumom.

Pošto smo ostavili vrtače, opet smo se lagano uspinjali kroz borovu šumu, a onda je put obilazio gorska rebra držeći se stalno u visini od kojih 1850 m, dok nismo iza hodanja od jednog sata došli do interesantne prirodne tvorevine, t. zv. Šupljih Vrata. Jedno gorsko rebro je šuplje, tu je prirodni tunel, kroz koji vodi put. Prošli smo Šuplja Vrata i vidjeli smo, da nam je cilj već blizu. Stali smo, da se malo odmorimo. Zapjevao sam: »Vu plavem trnaci...« Graničar, koji me je pratio, počeo je najedamput pjevati sa mnóm. Začudim se, odakle zna on pjesmu?

— Kak ne bi znal, kad sem iz Zlatara.

Nastavili smo pjevati naše hrvatske zagorske pjesme, dok nismo došli do naših drugova. Mi smo ostali nekoliko dana na Trojanu, a moji pratioci Zagorac i Huso Bicić pošli su na Popadiju.

Trojan (2183 m)

Trupina Trojana se protegla od juga prema sjeveru u dužini od prilike 4 km. Prema zapadu se strmo ruši na albansku stranu, a prema istoku je dosta razve-dena. Proučavao sam na Trojanu borovu šumu. Koliko sam god borova vidio, sva-kome je bilo stablo nasječeno. Ako netko u selu treba bor za gradnju, uzme sje-kiru i pođe u planinu. Kad nađe stablo, koje mu odgovara veličinom, onda sje-kirom najprije oproba, kako bi se dalo oboriti i kalati. Dok nađe stablo koje mu

odgovara, nasjekao je možda i deset borova. Tako se to radi od pamtivijeka. Pa zar onda nije čudo, kako to, da borova još uvijek ima?

Uspón na vrh najlakši je s istočne strane. Tuda smo i mi krenuli. Ipak je uspon vrlo otežan, jer je ta strana jako razvedena. Tu se prolazi kroz vrtače i gudure, tu se nalazi i više takovih prirodnih tunela, kao što su Šuplja Vrata, samo mnogo manjih. Pod samim vrhom ima i stijena. Zašao sam u te stijene, da botaniziram. Zašao sam na takovo mjesto, da se nisam mogao okrenuti. Trebalo je svući cipele. Tako sam se izvukao iz škripca. Odlučio sam, da bez cepina ne idem više u ovakove planine.

Borova šuma prestaje tek nekih 100 m pod glavnim vrhom. Oдавle sve do vrha razvile su se planinske livade ili t. zv. goleti. Tu sa sjeverne strane između trave vire tamnomodre glavice murke (*Nigritella nigra*). Tu smo našli i lijepe cvjetove žutoga ljiljana (*Lilium albanicum*).

Pogled s vrha Trojana je takav doživljaj, koji je teško analizirati i nemoguće drugome predočiti. Toliko planinskih lanaca proteglo se na sve strane, da bih morao izbrojati cijele litanije imena, kad bih htio nabrojiti samo glavne. Svakako je najljepši pogled prema jugoistoku, gdje možemo pratiti, kako se trupina Trojana veže preko Gurikula u jedan lanac sa Popadijom i tamo zajedno sa Vezirovom Bradom nastavlja na ogromni masiv, iz koga dominira albanski Maja Snikut (2536 m). Iza Vezirove Brade vidi se Bijelić i Maja Rosit (2522 m).

S vrha smo se lagano vraćali potpunoma zadovoljni i s planinarskim i s botaničkim uspjehom ovoga izleta. Divio sam se profesoru, koji je tako odvažno i ustrajno hodao i s takovim oduševljenjem botanizirao kraj svih napora uspona i silazjenja.

S Trojana smo se vratili u Gusinje. Prije silaska sa planine još su nam divlje planinske sile priredile kratki ali snažni prizor planinske oluje. Bili smo pred kućom i tovarili naše stvari. Odjedamput je snažni jugo počeo nositi guste i crne oblake, koji su u tili čas pali preko planine i sve je pokrila gusta pomrčina. Vidjeli smo, kako dolje u Gusinju mirno sja sunce, a kod nas se snažni orkan uz tutnjavu spuštao s vrha i drmao borove, kao da ih kani iščupati. Grmljavina je jedva nadglasala šum i hujanje vjetra. Snažna je kiša, pomiješana sa gradom, mlatila po staklima prozora. Prizor, kao kod Shakespearea, kada dolaze tamne sile. Za kratko je vrijeme svega nestalo. Opet je mirno sjalo sunce.

Put sa Trojana u Gusinje lijep je i dobro izveden.

Vezirova Brada

Na karti je označena kao Vezirova Brada samo kota 1780 m, jugozapadno od Gusinja. Ali narod zove Vezirovom Bradom dva vrha južno od kote 1780 m, koji nisu u karti izmjereni, a prema mojim mjerenjima (pomoću barometra) imaju od prilike 2040—2050 m. Po tim je vrhovima dobio ime cijeli lanac gorja od kote 1780 m, koju narod zove Rokopeć, pa sve do Jezerca, u dužini od 6—7 km. Tu su glavni vrhovi, osim spomenutih, još Maja Potkoijs (2119 m — u karti nosi ime M. Potkajs), M. Karajfilit (u karti nije označen niti kotiran, a ima od prilike istu visinu) i najviši vrh cijeloga sistema, koji je u karti samo kotiran sa 2220 m, a zovu ga Krošnja.

Vezirova je Brada cijela građena od vapnenaca. Zato je vrlo razvedena, vrhovi su teško pristupačni i strmi. Vode ima vrlo malo, tek tu i tamo se može naći koji izvor. Stoke na pašu ima vrlo mnogo, tako da smo mogli botanizirati samo na mjestima, koja su za ovce i koze nepristupačna. Držim, da zato vole čobani zalaziti ovamo, jer je Vezirova Brada daleko od granice, pa im je slobodnije kretanje.

U Gusinju smo nakon povratka sa Trojana dva dana sušili sabrano bilje, a treći dan smo htjeli krenuti na Vezirovu Bradu. Ali vrijeme se nije htjelo prilagoditi našem programu. Jutro je počelo sa maglom, a dan je nastavio sa kišom. Čim se nešto razvedrilo, pošli smo u planinu. Uspion kroz Dragč počinje odmah, čim se izađe iz sela. Put se uspinje dosta strmo, istočnom stranom Rokopeća. Možda je tu nekad bila lijepa bukova šuma, ali je neracionalnom sjećom danas stvorena neprohodna guštara od niskih bukovih grmova. Hladovine nigdje, a sunce je poslije kiše upravo žarilo. Jedino nas je uzdizao lijep pogled na dolinu Vruje, pa preko nje na Maja Borit i Bijelić. Vruja je ponornica. Jedan dio izvire u blizini sela Vusanja, a drugi dio podno Rokopeća. Ti su izvori u početku puta bili baš ravno ispod nas. Kad nas je sunce već prilično umorilo, naišli smo na izvor vode pokraj puta. Nastavili smo okrijepljeni, ali je i sunce nastavilo peći; organizam je reagirao obilnim znojenjem. Ipak smo se uspinjali sve više. Bukova šuma nije bila više tako okljaštrena, pa je bilo lakše podnositi vrućinu. Došli smo i do drugoga i posljednjega vrha uz put. Iz toga vrela uzimaju vodu svi čobani, koji su u dva katuna. Prošli smo kraj donjega i gornjega katuna i nastavili uspon do sedla između Rokopeća i Vezirove Brade. Povjetarac na sedlu je razblaživao vrućinu. Nastavili smo zapadnom stranom Vezirove Brade uz samu granicu bukove šume i počeli tražiti prikladno mjesto za šator. Postavili smo šator od prilike na visini od 1800 m. Blizu nam je bila šuma, jedino je po vodu trebalo ići 200 m niže.

U borbi sa maglom i nevremenom

Prva noć je bila ugodna i topla. Već smo hvalili šator, da je ugodniji od kuće. Drugi smo dan botanizirali na samoj Vezirovoj Bradi. Zapadna je strana Vezirove Brade obrasla u najgornjem dijelu livadama u onom dijelu, koji je bliže katunu, dok je u južnijem dijelu pokrita sva neprohodnim krškim pločama i škrapama. Preko livada je lagan uspon na vrh. S istočne se pak strane strmo ruši u dolinu Vruje. Tu su velike pećine. Botanizirao sam na tim pećinama. Odjedamput je počela ljevati kiša. Požurio sam pod šator. Dok sam stigao, bio sam već mokar. Ipak se vrijeme po podne opet popravilo, tako da smo se prije zalaska sunca dospjeli osušiti, i šator opkopati i ograditi. Preko noći je nastao jak jugo. Šator je bio dobro zaštićen, pa nismo toliko ni opažali, ali čim smo se drugi dan popeli do Vezirove Brade, trebalo se je boriti sa snagom vjetera. Jučer sam obišao sjeveroistočni vrh Brade, a danas sam pošao preko jugozapadnoga vrha prema M. Potkojs. Na tom jugozapadnom vrhu su ostali još streljački jarci iz vremena rata. M. Potkojs je dobio ime po uvali zvanog Potkoje (znači konjsko ležište), koja se nalazi ispod toga vrha na istočnoj strani. Na sedlu između Vezirove Brade i M. Potkoje ima duboka pećina, kao neki bunar, u kojoj leži snijeg. Tuda mjestimice proviruju slojevi crvenoga kamenja (Verfenski škriljevci). Zapadno odavle vodi jedan put, koji vijuga kroz vrtače i male krške doline, zvane G r o p e P l e, prema čobanskim stanovima, koji se nalaze ispod Krošnje. Vrh M. Potkojs diže se odavle kao visoki zub. Sa zapadne strane pod vrhom ima zaklonjeno mjesto, gdje o podne počiva steka, zvano S t r u g e M r s o r i t. Ispod toga se prostro M e č i n D o l. M. Potkojs ima također dva vrha, od kojih je južni viši, a sjeverniji niži. Do samoga sedla između njih vodi put, koji prelazi prema istoku u dolinu Vruje. Odavle se nije teško popeti preko stijena na jedan i drugi vrh M. Potkojs, odakle je najljepši pogled na M. Rosit i Bijelić. Kakogod me je jugo nastojao otpuhnuti s vrha, ostao sam, da proučim mogućnosti uspona na M. Rosit.

(Nastavit će se)

Foto: Dr. I. Horvat

HRVATSKI SNJEŽNIK

